

ULUS ULUSLAŞMA İÇİN ÜÇ KOLAJ

Muzaffer İlhan ERDOST

“Ulus Uluslaşma” başlıklı ilk bölümde, kapitalizme denk düşen tarihsel bir kategori olarak ulusun ve ulus birliğinin oluşumu irdelenmektedir. “Kültür Biçimleri ve Ulusal Kültür” başlıklı ikinci bölümde yerel, sınıfsal, ulusal ve evrensel kültür biçimleri açıklanmaktadır. “Senaryo Olarak Federasyon” başlıklı son bölümde, Türkiye üzerine kurgulanan üç farklı federasyon senaryosundan hareketle, etnik, dinsel ve mezhepsel ayrışmanın girdabında ulus ve ulusallığın çözülüşü ele alınmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Ulus, uluslaşma, ulusal kimlik, ulusal kültür, federasyon.*

ULUS ULUSLAŞMA

Soy esasını koruyan topluluklarda, dilin sürekliliği soyun sürekliliği ile sağlanır. Dolayısıyla (kabile, aşiret, boy gibi) soy da, kendi birliğini, dilin varlığıyla korur.

Siyasal ve ekonomik olarak örgenlenmiş yeni birliğin, yani ulus birliğinin oluşmasıyla, soy ve soy birliği belirleyici olma özelliğini yitirmeye başlar. Hele bu yeni birliği, dili/soyu farklı topluluklar oluşturduğu zaman, doğal olarak soy ve dil bütünlüğü, birliği oluşturmanın gerekli koşulu olmaktan çıkar. Çünkü yeni birlik (ulus birliği), üyelerini, belirli bir soydan geldikleri için değil, bu yeni birliğin (ulusun) ögesi (üyesi) olduğu için ve bu yönüyle korur.

Üyelerden biri, ister kendi üyelerinden biri tarafından, yani içerde, ister dışardan, siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel ya da bedensel yönden saldırıya uğradığı zaman, onu, aynı kandan (soydan) geldiği için değil ya da aynı dinden, mezhepten olduğu için değil, aynı ulus birliğinin üyesi olduğu için korumak durumundadır.

Uluslaşma, nasıl iletişim ve ulaşımın belirli bir birliğin ekonomik bakımdan yalıtık birimlerini birbirine bağlamaya başlamasıyla ayakları üstünde doğrulursa, tekniğin ve teknolojinin iletişim ve ulaşımı yaygınlaştırması ve yoğunlaştırması ölçüsünde ulus da modern kimliğini kazanmaya başlar. İletişim, ulaşım ve buna altlık oluşturan teknik gelişme, kendine yeterli, dışa kapalı ekonomik birimleri, ulus ölçeğinde, bir ya da birkaç merkez aracılığıyla birbirine bağlamakla kalmaz, aynı zamanda yazılı yayın aracılığıyla, bu yeni birliği kucaklayan yeni bir kültür, yani alt birimleri temsil eden alt kültürleri

yadsımayan, bu birimleri kucaklaması anlamında bir üst kültür olarak ulus kültürünün oluşmasına yolaçar.

(Ulus nasıl kendisinden önceki birlikleri kucaklayan, nitel bakımdan daha gelişkin bir birlik ise, kültürünün de kuşkusuz daha gelişkin ve ulus ölçüğünde bir kültür olması doğaldır. Ama bu kültürün, ulus birliğinin sınıfsal özelliği ölçüsünde, sınıfsal farklılıklar sergilemesi kaçınılmazdır.)

Bu ulus kültürü, ulus içinde ağırlıklı olan soyun dilinin ulus dili olarak gelişmesine olanak sağlarken, uluslaşma da, soy özelliklerinden soyunmaya başlar. Ağırlıklı soyun dilinin ulus diline dönüşmesi ile, ağırlıklı soy dahil soyların soy özelliklerinin ulus özelliği içinde erimesi, çetin denebilecek bir çelişki yumağı oluşturur. Uluslaşmanın ve bağımsızlaşmanın niteliğini belirleyen küçük-burjuva ulusalcı yönelim, ulus birliği içinde yer alan öteki soysal toplulukları, ağırlıklı soy içinde eritmeyi seçeneksiz bir politika olarak benimser. Soyları farklı topluluklar ise, kendi soylarını, öncelikle dillerini koruyarak korumaya yönelirler.

Burada ağırlıklı soy, kendini ulus ile bütünleştirme yanlısına düşerken, öteki soylar da bu baskının yoğunlaşması ölçüsünde soy olarak kendi varlıklarını, birlikten ayrılarak ve ayrı bir "ulus" oluşturarak, korumayı öne çıkarırlar.

Yanılgının nedeni, birinin kendini egemen "soy" olarak algılamasında, ötekilerin kendilerini ezilen "soy" olarak nitelemesinde, yani soruna "soy" açısından bakmış olmalarındadır.

Oysa ulus, ne tek bir soyun soy olarak birliğidir, ne de soyların birliği. Burada, olsa olsa, "soy"ların *eridiği bir kaynaşmadan* sözedilebilir, ve ulus, bir soyun öteki soyu ya da soyları zorla asimile ettiği (özümsemiği, içine soğurduğu) bir birlik değil, her soyun, gelişmenin doğal sonucu olarak soy kabuğunu çatlattığı, soy kabuklarından kendini yalıttığı, ulus birliği içinde, özgür olarak kaynaştığı, ulusa dönüştüğü ya da dönüşmesi gerektiği birliktir. Birbiriyle çatışan soyların birliği değil. Soyların birbirini yutması ya da bir soyun kendi içinde öteki soyları eritmesi de değil. *Özgür kaynaşma.*

Bunu özünden kavrayamayan bir anlayış, "soy" şovenliğinden kendini arındırır da, küçük-burjuva ulusalcılığı duvarını aşamaz.

Dil, dili kullanan topluluğun konumuna göre, günlük yaşam dilinden, siyasal özgürlüğe doğru evrimleştikçe, dilin, siyasal gücü de öne çıkar. Yerel topluluğun anadiline olan düşmanlık, dilin kendisine değil, bu siyasal düşünüş ve gücedir. Ayrı dil konuşan soy'a karşı karşıt duygular beslenmesinin temelinde, ayrı dil konuşan soyun, ağırlıklı soyun varlığını tehdit ettiği gibi bir algılama egemendir.

Sorun, aslında, ağırlıklı soyun, üstün soy olduğunu (egemenliğini) dayatmasından kaynaklanır, ve öteki soyların eşitlik istemi, doğası gereği, ağırlıklı soyun "egemenliği"ni yadsıdığı için, bu, ulus birliğinin tehdidi olarak algılatılmak istenir.

Oysa bir soyun üstünlüğünü, aynı ulus birliği içinde yer alan öteki soyları ezerek sağlamaya ve sürdürmeye çalışmak, ancak baskıcı yöntemlerle olanaklıdır. Kendini üstün/egemen konumda kabul eden ve ulus birliğinin geleceğinden kendini sorumlu tutan soy, bu ulus birliğini, baskıyla sağlıyorsa, burada, özgür bir birlikten sözedilemeyeceği gibi, ulus ölçeğinde özgürlükten de sözedilemez.

(2)

Dil, insanın türeyişiyle birlikte sahip olduğu bir şey olmadığı gibi, bir dilin, bu dili konuşan kişiyle bedensel/biyolojik zorunlu bağı da yoktur. Belirli bir soydan gelenlerin, ancak o soyun dilini öğrenip konuşmaya yargılı olduğunu söylemek olanaklı değildir.

Anadillerini yitirenler, giderek soy kökenlerini de yitirirler. Ulus-öncesi yapılanmalar için söylemek gerekirse, dil ile sıkı sıkıya korunan ilkin soydur, soy birliğidir. Dilini yitiren, ergeç soyunu da yitirir.

Bir soya başka soylardan katışanlar olsa, topluluğun kullandığı dil, katışık olan bu soyların saf (arı) kabul edilmesinin koşulu olur. Hatta böyle bir katışmayı, dil kendinde yadsır.

Örneğin anadili Türkçe olan herkesin, soy olarak saf Türk olduğu görüşü ağır basar. Soya başka soydan katışmalar olsa da, dil, katışan soyları örter ve katışanlar, giderek kendi soylarını kendileri de bilemez olurlar. (Bizim yazılı bilgimiz yoksa, birkaç kuşak önceki atalarımızı bilemediğimiz gibi.) Başka bir soya katışarak katıştığı soyla örtüşen biri, kendini, katıştığı soyun dili aracılığıyla, katıştığı soyun saf (arı) üyesi olarak algılar.

Soyu koruma kaygısı, dili ezdirmeme savaşıyla örtüşür. İçinde yer aldığı ulus birliğinde, soy birliği (aşiret, kabile) çözülürken, dile sarılarak soy birliğini çözülmekten kurtarma çabası, bir bakıma, soya sarılarak dili kurtarma çabasıyla kucaklaşır. Yani dil ve soy özdeşleşmiş gibidir. Haklı nedeni de vardır: Kendini egemen soy olarak algılayan anlayış, ulusun eşit üyelerinden bir bölümünü (anadil farkı esas alınarak) alt soylar olarak baskılayarak, onların soy özelliklerini kendi soy özelliği içinde eritmek ister. Sorun eşitlik sağlayarak çözülebilir. Burada eşitlik istemi farklı soyların eşitliği olarak ileri sürülebileceği gibi, soylarından yalıtılmış yurttaşların eşitliği istemi olarak da ileri sürülebilir. Genel açıdan ikisi de yanlış değildir. Soyların eşitliği öne sürülebilir, çünkü hiç bir soy ötekenden aşağıda değildir. Ama ulus açısından, soyların eşitliğini değil, ulus üyelerinin

(yurttaşların) eşitliğini savunmak doğrudur. Çünkü ulus, soylar topluluğu değil, özgür ve eşit yurttaşlar topluluğudur.

Soy, birlik olarak, çağın gelişmesine ve kendini içten eriterek ulus birliğinde kaynaşmasına karşı direndiği sürece, uluslaşma da o ölçüde gecikir. (Uluslaşma nitel olarak aşılışmış olsa da, en küçük birimleri birlik ile kaynaşmadığı sürece uluslaşma tamamlanmış sayılmaz. Bizim burada uluslaşmadan amacımız da tamamlanma süreci ile ilgilidir.) Dolayısıyla görünürde ilerici olan, nesnel olarak gerici rol oynar.

Oysa yurttaş olarak tam bir eşitlik, dolayısıyla anadilin serbest olması, gönüllü birlik ve kaynaşma için önkoşuldur.

(3)

A dilinin üst dil olduğu, başlıca **a** ve **b** soylarından oluşan bir ulus birliğinde, ağırlıklı **a** soyunun **b** soyunu içinde eritmek istemesi; **b** soyunun ise **a** soyunun kendisiyle özdeşleştirdiği ulus birliğinden ayrılarak hem baskıdan, hem de eritmekten kurtulmak istemesi, her iki soyun da, ulus ile soyu özdeşlemesinden kaynaklanır.

Oysa ulus, ne ağırlıklı **a** soyunun birliğidir ve ne de **a** ve **b** soylarının soy olarak birleşmiş birliğidir. İki soyun, soy olarak değil, ulus olarak birliğidir. İnönü, Lozan'da, "Milli davalarımızı, 'biz Türkler ve Kürtler' diye *bir millet* (ulus) olarak kabul ettirdik" diyordu.¹

"Bir ulus" olmak, Türkler ve Kürtler için aynı değerde olmak demektir. Ulusun oluşmasında Türkler daha belirleyici rol oynamış, ulus, adını, ağırlıklı soyun adından almış olsa da.

Ulus birliğinin, başlangıçta, soy birliğiyle belirleyici ölçüde örtüştüğü söylenebilir. Ne var ki, ulus birliğinin oluşumu, belirli bir soyun iç evriminden çok dış koşulların belirlediği biçimde soy (dil) farklılıklarını da kucakladığı zaman, burada, bir dilin ağırlıklı olması yanında, başka dillerin varlığı da doğal olarak gözlenir.

Resmi dil olarak kabul edilmesinin yanısıra, **A** dilinin, ulus ölçeğinde ortak dil olarak kullanıldığı ve toplulukların büyüklüklerine göre değişen ölçekte **b**, **c** ve **d** dillerinin konuşulduğu bir ulus birimini örnek olarak alalım.

Toplulukların kendi *içlerinde* **b**, **c** ya da **d** dilini, yani kendi anadillerini, özgürce kullanabilmelerinin yanısıra, birbirleri *arasında* **b** ya da **c** ya da **d** dillerinden birini değil, ulus birliğinin ortak dili olarak **A** dilini kullanmaları ağırlıklı soyun dilini kullanmak olarak nitelendirilmemek gerekir. Dillerden birinin, en gelişmiş ve yaygın

¹ *Ulus*, 31 Mart 1969.

olan dilin, ortak anlaşma dili olması, ulus olma sürecinin doğal ve gerekli sonucudur.

Çünkü ulus, soy birliği ya da soyların birleştiği bir birlik değil, (tarihsel kökenini soy ya da soylardan almakla birlikte) siyasal ve ekonomik yeni bir birliktir. **A** dilinin ulus birliğinin resmi dili olarak (yönetmel dil olarak) belirlenmesi, daha önce de (tarihsel süreçte) yönetmel dil olduğu kadar, dilleri farklı topluluklar arasında anlaşma dili olarak kullanılmasının doğal sonucudur da.

Soylar kaynaşsa bile, dillerin kaynaşarak, yeni bir dil, yeni bir ulus dili üretilmesi olanağı yoktur. Soyların biyolojik anlamda kaynaşması, insanın doğasında vardır. Ama, birbirinden ayrı iki dilin kaynaşarak yeni bir dil üretilmesi, dillerin doğasına aykırıdır. Bir dile bir başka dilden ya da dillerden sözcük katışması, dillerin kaynaşıp yeni bir dil üretilmesinden ayrı bir şeydir.

Bu nedenle de dillerden birinin, ortak anlaşma dili olarak kullanılagelen dilin, resmi dil olması doğası gereğidir. Ortak anlaşma dili olduğu için ve içlerinde en yaygın ve en gelişkin dil olduğu için. Şu da var ki, bir dilin resmi dil olması, ortak anlaşma dili olması, öteki anadilleri yadsımanın, yokumsamanın ve hele yasaklamanın nedeni olamaz.

A dilinin, ulus birliğinin ortak dili olmasının başka nedenleri de vardır:

Bu birlik (ulus birliği), ağırlıklı olarak **A** dili aracılığıyla kurulmuş olduğu ve birlik olarak varlığını, gene ağırlıklı olarak bu dile borçlu olduğu için. İkincisi, bu birlik, gene kendi içinde baskıcı, kendi dışına bağımlı da olsa, bu baskıdan ve bağımlılıktan kendini kurtarmasının temel dayanağı, gene bu birliğin kendisi olacağı, ve bu birliğin içinden çıkacak ilerici güçler ile kendisini devindireceği ve kurtaracağı için.

Anadili nedeniyle, **b, c, d** dilleri üzerinde baskının, **A** dili ve **a** topluluğu tarafından değil, tüm birliğin egemen ve gerici güçleri tarafından yönlendirildiği, ve gerici öğelerin, halkın bilinçlenmemiş kesimlerini kendi yanına çektiği gözardı edilmemek gerekir. Doğal ki, bu gerici ve egemen güçler, yalnızca **A** dilini konuşan soy içindeki egemen ve gerici güçler değildir. **b, c, d** dillerini konuşan soy toplulukları içersindeki gerici ve egemen öğeleri de kapsar.

Dolayısıyla **A** dilinin baskısından, ya da tüm olarak gericiliğin egemenliğini sona erdirerek (faşist yapılanmayı demokratik yapılanmaya dönüştürerek) ya da **a** topluluğundan ayrılarak kurtulmak gibi iki seçenikle karşılaşıldığı düşünülebilir.

Baskıcı bir yapılanmadan demokratik yapılanmaya geçişle birlikte, emekçiler üzerindeki soy ve dil farkı nedeniyle

yoğunlaştırılan baskı ortadan kalkacağı gibi, **b, c, d** alt dilleri ve bu dilleri konuşan topluluklar üzerindeki salt dillerinden/soylarından dolayı yapılan baskılar da sona erer, sona ermesi doğası gereğidir.

b, c ve **d** topluluklarının birlikten ayrılarak "ulusal" baskıdan kendilerini kurtarmaları düşüncesinin, aynı zamanda, varolan birliğin bölünmesi ve içten çözümlere dağılması düşüncesini de içinde taşıdığı yadsınmaz. Bu da, egemen ve gerici güçleri, hem daha baskıcı yapar ve hem de baskı ölçüsünde güçlendirir. Ama bundan önemli olan, demokrat ve devrimcilerin, bu bölünmeye karşı tutumları ile, dağılmaya karşı davranışlarıdır.

Ulus birliğini, daha yetkin ve daha sıkı bir birliğe dönüştürmek ile, soy ya da anadillere göre daha küçük birliklere ayırmak arasında, biri ilerici olan, birbirlerine karşıt iki tutum vardır. İlerici olan, birliği demokratikleştirerek güçlendirmektir, bölmek değil.

Burada, Lenin'in, Çarlık döneminde dile getirdiği şu iki ünlü sözünü anmakta yarar var:

"Sınıf bilinci taşıyan işçiler, ayrılmayı savunmazlar. Onlar, büyük devletin, büyük işçi yığınlarının birleşmesinin üstünlüklerini bilirler. Ama küçük devletler arasında, ulusal topluluklar arasında tam bir eşitlik varsa demokratik olabilirler."² "Moğollar, İranlılar, Mısırlılar ve bütün öteki ezilmiş, eşit olmayan uluslar için, ayırım yapmaksızın, ayrılma özgürlüğü istiyorsak, bunu ayrılmadan yana olduğumuz için değil, ama zoraki birlikten farklı olarak, yalnızca özgür, gönüllü birlikten ve kaynaşmadan yana olduğumuz için istiyoruz. Tek neden budur."³

(4)

Dil için geliştirilen tasarım, ulus ve ulusun oluşumu için de geliştirilebilir.

a, b, c, d toplulukların anadili, aynı, diyelim **A** dili olsaydı, bunlar, yalnızca aynı dili konuştukları için ulus birliği oluşturmuş olmazlardı.

Aynı dili konuşan bu topluluklar, örneğin coğrafya bakımından birbirinden ayrı duruyorlarsa, burada, anadilin aynı olmasının, ulus birliği oluşturmaya yetmeyeceği kendiliğinden anlaşılır. Uluslaşma sürecinin tarihsel olarak başlamadığı bir dönemde, uluslaşmanın temel koşullarının oluşmadığı bir yerde, aynı anadili konuşan topluluklar coğrafya bakımından biraraya gelmiş ve hatta birlikte devlet kurmuş olsalar da, bu birlik, kuşku yok ki, bir ulus birliği olamazdı, ulus olarak adlandırılmazdı

² *Collected Works*, vol. 20, s. 110.

³ *Collected Works*, vol. 23, s. 67.

Ulus, bireylerin, belirli sınırlar içersinde, boy gibi, kabile ve aşiret gibi birliğe kan bağıyla bağlı olmaktan; köleci ve feodal birliğe bedensel bağlılıktan (bağımlılıktan); tarikat, mezhep, din gibi birliğe inançsal bağlarla bağımlı bulunmaktan, toplumsal ölçekte kurtulmalarının, yani özgür bireyler haline gelmelerinin maddi temelini oluşturan ekonomik bütünleşme üzerinde, siyasal olarak örgütlendiği birliktir.

Bu ekonomik bütünleşme üzerinde oluşan siyasal örgütlenme, nitel olarak, önceki birliklerden farklı, yeni bir birliktir. Bireyin soyu, dini ya da tarikatı tarafından değil, bir başka deyişle, bağlı bulunduğu kabilesi, aşireti, tarikatı, mezhebi, dini tarafından değil, ya da bunları temel alan köleci ya da feodal devlet tarafından değil, yeni oluşturduğu ulus birliği tarafından ve ulus birliğini temsil eden devlet tarafından *korunduğu* (korunması gerektiği) bir örgütlenmedir (daha doğru bir anlatımla örgülenmedir).

Soy gibi doğal ya da din ve mezhep gibi tarihsel olarak atadan aldığı ve istenciyle (iradesiyle) kendini yalıtması olanaksız farklılıkların üstüne çıkarak (bu farklılıkları, ayrılıkları geride bırakarak), bireyin, soy, dil, din ya da benzer ayrılıkları/farklılıkları gözetmeksizin/ayırım yapmaksızın, toplumsal ölçekte yaşamını sürdüreceği, varlığını koruyacağı ve geliştireceği yeni bir birliğidir.

Her ne kadar, bu yeni birliğin çatısı belirli bir soydan gelenler ve o soya bağlı olarak belirli bir dil kullananlar tarafından çatılmış ve belirleyici işlevler, bu dil ile oluşturulmuş ve geliştirilmiş olsa da, burada, artık, yeni bir birlikten sözetmek gerekir. Bu birliğin kendisini bir soy/kavim birliği olarak değil, ancak bir ulus birliği olarak koruması ve geliştirmesi gerektiğinden sözetmek gerekir.

Yeni ve modern bir birlik olan ulus birliğini, bu ulusun oluşumunda belirleyici rol oynamış olan soyu ya da kavmi koruma birliği olmadığını, bu soyun/kavmin, yeni bir birlik, ulus birliği oluştururken yalnızca biçimsel olarak değişmediğini, aynı zamanda nitel olarak, öz olarak da değiştiğini belirtmek gerekir.

Kısaca, soy ya da ırk topluluğu, ulus birliğini oluştururken, soy ya da ırk özelliği erir. Ulus, bu özellikleri tam eritmese bile, kendi (yeni) özelliklerini üretir.

Ulus, bir topluluk olarak soyu/kavmi koruyan çağdaş bir zırh değildir. Soy, yalın (yani tek) olarak da olsa, başka soylarla birlikte de olsa, ulusa dönüşürken, nitel değişikliğe uğrar. Soyun/kavmin özellikleri, salt birer özellik olarak kalır; çünkü ulusu oluşturan siyasal, yönetsel, ekonomik özellikler, artık soyun özellikleriyle belirlenemez ya da soyun kendisi bu özelliklerle belirlenemez.

Ulus siyasal bir birlik olduğu için, ögelerini/üyelerini siyasal haklar açısından koruyacaktır. Ekonomik birlik olduğu için, üyelerinin ekonomik haklarını düzenlemek ve korumakla yükümlüdür. Toplumsal birliği oluşturan özelliğiyle, yeni toplumsal yaşam biçimini, tek tek ya da gruplar olarak ya da tüm olarak sağlar ve geliştirir ya da sağlamak ve geliştirmek yükümlülüğu ile çevrilidir.

Ulus birimi içinde, bu birliğin üyeleri, toplumsal olarak ve geleceklelerini kendi özgür istençleriyle (serbest iradeleriyle) belirleyecekleri yeni bir olanağa kavuşurlar. Başlangıçta bunların birçoğu henüz uç vermiş olabilir. Ama bunları geliştirmeleri ve yaşama geçirmeleri, uluslaşma düzeyine erişmeye bağlıdır.

Varlığını korumak, sürdürmek ve geliştirmek için oluşturuğu yeni birliğin önkoşulları, tarihsel açıdan ne kadar derin ise, soy bakımından kökleri de o kadar derindir. Tarihsel sarmacında biçimlenen soyun özelliklerinden (soy farklılığından kaynaklanan çelişkilerden, düşmanlığa varmiş karşıtlıklardan) kendini arındırması da o denli çok çaba isteyecektir. Bu nedendir ki, ulus birliği içinde, soy farklılıklarını öne çıkarmak ve bunu onulmaz düşmanlığa dönüştürmek, belirli bir süre "birliği" koruyabilir, ama korunan ulus birliği değil, ağırlıklı soyun egemenliğidir.

(5)

Bir zorunluluk sonucu da olsa, soy adının ulus adı olarak alınması, soy ile ulusu birbirinden ayıran özelliklerin karışmasına neden olmaktadır. şu var ki, hemen her ulus, ya da hemen her ulus içinde ağırlıklı soyun adını taşıyan egemen topluluk, henüz kendini soy özelliğinden yalıtmaya ve ulus özelliğine başat olan soy özelliğinden kendini tüm olarak arındırmaya pek istekli olmamıştır. Bu özellik genellikle bir "övünç" (gurur) nedeni olmuştur. Ama soydan kaynaklanan böyle bir övünçün, ulus kimliğinde dışavurumu, aynı ulus içinde yer alan ve farklı soydan gelenleri, ikincilleştirdiği gözardı edilmiştir.

Soruna modern ulus tanımı açısından bakıldığında Türkiye'ye komşu ülkelerde (örneğin Suriye, Irak, İnan ve Sovyetler Birliği'nde ya da Yunanistan ve Bulgaristan'da) bulunan Türkleri, Türkiye'deki Türklerle birlikte *bir* ulusun ögeleri (üyeleri) olarak tanımlamak/nitelemek nasıl yanlış olursa, Türkiye'de yalnızca soy olarak Türk olanların ulusu oluşturuğunu düşünmek ya da Türkiye yurttaşı olan herkesin soy bakımından Türk olduğunu söylemek de o denli yanlış olur. Bunun gibi, Türkiye, Suriye, Irak, İnan ve Sovyetler Birliği'ndeki tüm Kürtleri de bir ulusun üyeleri/ögeleri olarak nitelemek, modern ulus kavramıyla çelişir. Kürtler, yalnızca

Kürtlerden oluşan ve tüm Kürtleri kucaklayan bir ulusal devlet oluşturdukları zaman, burada tek ve bir Kürt ulusundan sözetmek olanaklı olabilir. Ya da birbirlerinden ayrı ayrı devletler oluşturdukları zaman, ayrı ayrı Kürt uluslarından sözetmek olanaklı olur ve bunların dışında kalan Kürtler gene bu uluslardan birinin üyesi olamazlar, yurttaşlık bağıyla bağlı oldukları ulusun üyesi olarak kalırlar.

Buna karşılık, bir ulus birliğinde, devletin adını, ağırlıklı soyun adından alması, aynı ulus birimi içinde yer alan ama soyları farklı toplulukların, devletin adını aldığı ağırlıklı soydan geldiğinin kanıtı olamaz. Yani Irak ve Suriye Kürtlerinin soy olarak Arap, İran Kürtlerinin Acem, Ermenistan Kürtlerinin Ermeni olduğunu söylemek nasıl yanlışsa, Türkiye Kürtlerinin soy olarak Türk olduğunu söylemek de o denli yanlış olur.

Yurttaşlık bağlarının soy adıyla açıklanması, siyasal amaçlar taşıdığı kadar, siyasal yanımlara ve yanlışlara neden olmuştur. Kimi çevreler ya da kişilerin, Kürtlerin, Türklerin bir kolu olduğunu ileri sürdüğü biliniyor. Ama burada tüm olarak Kürtlerin değil, yalnızca Türkiye'deki Kürtlerin Türk olduğunun ileri sürüldüğü gözardı edilmemek gerekir. Bu, esas olarak, gerici politik bakışın ürünüdür. Bilimsel olarak böyle bir vargıda bulunmanın maddi dayanağı yoktur. Asimilasyon (özümseme) ile bir soyun, bir başka soy içine katılarak, belirli bir yaşam biçimiyle çevrilerek, kültürel yönden, eski soy kimliğiyle birlikte kültürünün de eriyerek içersinde yeni yer aldığı soyun kültürünü benimsediği düşünülebilir. Ama bu, soruna soy ve soylararası ilişkiler açısından bakıldığı zaman olanaklıdır. Ulus birliği içinde, ekonomik değişimin doğal süreci içinde gönüllü kaynaşmayı, suçlayarak açıklamak, soyun özelliklerini korumak gibi ilerici olmayan bir tutum olarak nitelenebilir düşüncesindeyim.

Bugünkü konumda, Kürtler, hangi devlet içinde bulunuyorlarsa, o devletin niteliğine bağlı yurttaşdırlar. Devletin feodal, burjuva, sosyalist niteliği, onların, ulus birliği içinde öteki üyelerle ne ölçüde eşit haklara sahip olduğunun tüzel sınırlarını belirler. Kimi yasal ve tüzel (hukuki) eşitliğe karşın baskının olması bu görüşle çelişmez.

Kürtlerin, ister tüm olarak, ister ayrı ayrı bağımsız bir devlet ya da devletler oluşturmak, salt Kürtlerden oluşan ya da Kürtlerin ağırlıklı olduğu yeni bir birlik (ulus birliği) oluşturmak düşüncesi, özlemi, doğal ki ulus olmaktan, yani uluslaşmış olmaktan ayrı şeydir. Şu da var ki, ulus olma özlemi, ulus olma bilinciyle başlar. Ama özlem ve bilinç, tek başlarına ulus olmak için yeterli değildir.

Atadan var oldukları topraklardan, örneğin Almanya'ya, İsveç'e göçmüş ve bu ülkelerin (devletlerin) uyrukluğuna girmiş Kürtler, soy

bakımından Kürtlüklerini korumakla birlikte, doğal ki yeni yurttaşı oldukları ulus birliğinin üyesi sayılacaklardır.

Sorun, çapraşık görünmekle birlikte yalındır. Çünkü, karmaşıklık, "ulus" sözcüğüne yüklenen kavramların farklılığından kaynaklanmaktadır. Ulus sözcüğünün, geleneksel, tarihsel, sosyolojik, politik anlam farklılıkları gözetilmeden birbiri yerine kullanıldığı zaman, sorun kaçınılmaz olarak çapraşıklaşır.

Örneğin, dilimizde, ulusun gündelik/geleneksel olarak, insan ulusu, kurt ulusu gibi "cins" ya da "tür" karşılığı kullanıldığı bilinir. "Oğuz ulusu" örneğinde olduğu gibi belirli bir soy birliği anlamında da "ulus" olarak kullanılır. Bu anlamda Kürt ulusu doğal olarak denebilir, ama bu, çağdaş (modern) anlamda ulus birliğini değil, bir soy birliğini çağırır.

Şu da var ki, ulus olma sürecinde belirleyici olduğu kadar yönlendirici rol oynayan bir soyun/kavmin adının, devletin adı olarak belirlenmesi, soy adı ile ulus adının eşitlenmesi, ulus'un soy ile karıştırılmasına neden olur. Örneğin devletin adıyla birlikte, "Anadolu" ulusu denmiş olsaydı, soyların adsal (isimsel) rengi silinmiş olurdu. O zaman ulusun, soyların renginin silineceği bir birlik olarak anlaşılması da kolaylaşır.

Dilin özelliğinden gelen eksiklik (ya da zenginlik), bu yanlış sürekli besler. "Almanya ulusu", "Fransa ulusu" değil de, "Alman ulusu" ya da "Almanlar", "Fransız ulusu" ya da "Fransızlar" dendiği gibi, "Türkiye ulusu" yerine "Türk ulusu" ya da "Türkler" denmesi, ulus birliğinin, soy (ırk) birliği ile özdeş gibi algılanmasına neden olmaktadır. Yeni dünyada "Amerikan ulusu", "Kanada ulusu" derken burada ulus sözcüğüyle bir soy birliği belirlenmediği halde, eski dünyada (tarihsel derinlikleri olan) ulus birliklerinin adının kavimlerin/soyların adlarıyla bütünleşmiş olması, çağdaş anlamda ulus birliğiyle ırk/kavim birliğini içiçe karıyor ve birbirine karıştırıyor.

(6)

Burjuva ulusların yanısıra sosyalist ulusların boyvermesi, ulus kavramına yeni boyut kazandırır.

Uluslar, nasıl, kapitalizmin şafak vaktinde, bir başka deyişle eski, geleneksel, feodal toplumların burjuva topluma dönüşmeye başlamasıyla birlikte doğduysa, aynı biçimde, modern toplumsal sınıfların oluşumu da uluslaşmanın altlığını oluşturdu.

Ulus, insanın türeyişiyle birlikte oluşmadığı gibi, kanbağına dayalı kabile ve aşiret, ya da fratri ve tribü, ya da oymak ve boy ile de oluşmadı. Ya da şaman, buda, musevi, hıristiyan, müslüman topluluklar da ulusu oluşturmadı. Ulusun oluşumu, tekniğin ve iletişimin gelişmesine olduğu kadar, sermaye üretimine dayalı

sınıflaşmanın egemenliğiyle örtüşür. Osmanlı İmparatorluğunu "ulus" ya da "uluslar topluluğu" olarak nitelemek olanağı yoktur. Ulusun temelinde kavim, aşiret, kabile, boy, soy değil, tarikat, mezhep ya da din değil, bireyin özgürleşmesine öngelen ekonomik sınıflaşma vardır. Tek uluslu devletler olarak ilk uluslaşan Fransa'da, İngiltere'de, İtalya'da (bunların da salt tek bir soydan/dilden oluşmadığı bugün için belirtilmesi gereken bir ayrıntıdır) feodal devleti temsil eden aristokratik kastlaşmanın yerini sermaye ve emeğe bağlı sınıflaşmanın almasıyla, yani üretim ilişkileri ve buna bağlı olarak sınıfların nitelik değiştirmesiyle birlikte, uluslaşma örtüşür.

Uluslaşmanın, kimi devletleri çok uluslu olarak kucaklamış olması, egemen topluluğun, öteki toplulukları ekonomik açıdan ve ulusal anlamda baskı altına almasına da neden olur. Ezilen topluluğun kendi dilinden ya da dininden/mezhebenden burjuvaların ortaya çıkması, ezen topluluğun burjuvazisi karşısında aynı pazarı paylaşmaya ve hatta tek başına kendisinin olarak bildiği pazara sahip çıkmaya başlaması, ulusal baskının somutlaşmasına neden olduğu kadar, ulusal baskıya karşı savaşın da nedenini oluşturur.

Ekim Devrimiyle birlikte, uzlaşmaz sınıflardan oluşan burjuva ulusun yerini, sanayi ve tarım emekçilerinden (işçi ve köylülerden) oluşan sosyalist ulus almaya başlar. Ya da, burjuva ulusların yanında, sosyalist ulus da varlaşır.

"İnsan ulusu" sözündeki ulus gibi, "Oğuz ulusu"ndaki ulus gibi, ilk burjuva ulus da, son sosyalist ulus da, "ulus" sözcüğüyle karşılır. Dilimizdeki "ulus" sözcüğünün kökü, çağdaş bir oluşum olan ulus'tan çok eskidir.

Ulus ise, kapitalizme denk düşen, tarihsel bir kategoridir. Doğuşundan bugüne değin nicel ve nitel değişimlerden geçmiştir ve geçmektedir. Ulus'un kendisi değişikliğe uğrarken, ulus kavramı da, eski kavramları da içererek, değişmiştir.

Tür, boy, soy, ırk anlamında ulus sözcüğü ile modern ulus anlamında ulus sözcüğünün birbiriyle örtüştürülerek birbirlerinin yerine kullanılması, ilk (ilkel) ve doğal oluşumlar ile modern oluşumların birbiriyle karıştırılmasına neden olmaktadır. Sözcüğün iç anlamından dolayı, ulusun, doğal bir ırk topluluğunun yeni bir biçimlenmesi olarak algılanması gibi. Bu nedenledir ki, ulus, boy, soy, kavim ve benzeri anlamlarda kullanıldığı ya da algılandığı zaman, ya çağdaş anlamda ulustan sapılmış ya da ancak bir özlem dile getirilmiş olur. Ama ulus olma özlemi, isteği, iradesi ayrı şey, ulus olmuş olmak ise ayrı şeydir.

Ulus olmak için, nasıl aynı ırktan olmak zorunluluğu/gerekliliği yoksa, aynı dilden olmanın da zorunluluğu/gerekliliği yoktur. Ulus

birliği ile ırk birliğini özdeşlemek, ilk ve ilkel birliklerden ırk birliğini temel alan bir anlayışı, modern birlik olarak ulus birliği yerine koymak demektir.

Bir topluluğun ulus birliğini oluşturabilmesi için, soy/ırk birliğini aşmış, en azından bireyin ekonomik evrimini tamamlayarak özgürleşmiş olması gerekir.

Bu ülkenin dışında bulunan, soy ve dil olarak Türk olan, ama ulus birliğinin oluşumunda yer almayan ögeler (diyelim Kırgız Türkleri), soydaş olmakla birlikte, bu ulusun yesi değillerdir.

Ulus birliğine, sonradan, şu ya da bu biçimde kabul edilmiş olanlar ise, bunların dilleri ya da dinleri ne olursa olsun, birliğin yesi olurlar.

(7)

Ulusun bu tanımı, aynı zamanda, Türkiye Kürtlerinin ulusun yeleri olduğunu, ama "azınlık" olmadığını ereveler.

İmparatorlukta, müslüman-olmayan uyruk (tebaa), yani "kefere", ikincil kasttır, kimi yurttaşlık haklarından yoksundur.

Burada, "yurttaşlık hakları" sözünün yanlış olduğunu bilerek, ama konuyu açıklamama yardımcı olacağı için kullanıyorum. Çünkü, İmparatorlukta, müslüman olanlar da "yurttaş" değil, tebaadır, yani padişahın kulları sayılırlar. İkincisi, sınıflaşma, kast esasına dayalı bir sınıflaşmadır. ncs, şeriat hükümleri açısından, müslüman olmayanlar, müslüman olanların sahip olduğu kimi haklardan yoksundur.

"Azınlık" ise, terim olarak, Reform döneminde, "dinsel azınlık" kavramıyla birlikte kullanılmaya başlanır. Kimi aşamalardan geçer. Azınlık hakları, din ya da mezhebin belirleyici olduğu devletler içinde, başka din ya da mezheplerden olan grupların dinsel özgürlüklerini belirleyen, güvenceye alan haklardır.

Birleşmiş Milletlerin kuruluşundan sonra, azınlık hakları yerine, genel insan hakları vurgulanmaya başlanır. Dolayısıyla dinsel grupların özgürlüğüyle sınırlanan haklar, evrensel insan hakları içinde bir öge olarak algılanır.

İnsana, bir devlette, ancak azınlık olduğu için kimi haklar tanınmaz; onun yurttaş olarak, eşit hakları vardır.

Osmanlı İmparatorluğunda "gayrimüslim" olan, yani müslüman-olmayan, ama genel olarak hıristiyan olan (musevileri de bu erevde kapsa-yan) din ve mezheplere (rneğin 1606'da katoliklere, 1774'te ortodokslara) (hemen her büyük yenilginin ardından) tanınan dinsel zgrlğn, Gülhane Hattı Hmayununda (1839) benimsenen eşitlik ilkelerinin ardındaki devindirici olduğunu söylemek pek yanlış olmayacaktır.

Lozan Antlaşmasına (1923) göre, Türkiye'deki "gayrimüslimler" "azınlık"tır, ya da azınlıklar gayrimüslim olanlardır. Burada, müslüman-olmayanlar ile özellikle hıristiyanlar (ve bunun yanısıra museviler) kastedilmektedir. Bu, kuşkusuz, doğaldır. Bizim burada vurgulamak istediğimiz, azınlık sorununa, soy ve dil açısından bakılmamış olmasıdır.

Azınlık statüsü içinde yer alan gayrimüslimlere, öteki yurttaşlara tanınan haklar tanındığı gibi, dinsel ve geleneksel grup özelliklerini korumaları için özel haklar da sağlanır.

Lozan'da, taraf olan ülkelerin, islam hukukunun ve yönetim yasasının (anayasasının) temelini oluşturan şeriat açısından bakıldığında, şeriatın uygulandığı bir ülkede, hıristiyanların, hıristiyan grupların, dinsel özgürlüklerinin azınlık statüsü ile güvenceye alınmasını istemeleri anlaşılır bir şeydir. Ama, bugün, bu hakların, "azınlık" hakları olarak değil, insan hakları içinde korunması ve savunulması gerekir. Dolayısıyla, laik bir cumhuriyette, gayrimüslimlerin dinsel özgürlüğünün, yani doğal yurttaşlık haklarının, azınlık statüsü ile sağlanmasını bir çelişki olarak nitelenebilir.

Azınlık statüsünün uygulanması, müslüman-olmayan grupların ulus birliği içinde, ama bu birliğin demokratikleşme sorunlarından kendini yalıtmış adacıklar oluşturmalarına yolaçmıştır. Sanırım bu nedenle, bu grupların, laik ulus birliğiyle kaynaşmaları da önlenmiş olmalı.

Azınlık statüsüyle, hıristiyan olanların müslümanlaştırılmasının yolunun kapatıldığını söylediğimiz sanılmamalı.

Müslüman-olmayanların ulus birliği ile kaynaşmaları olanağı, azınlık statüsü içinde sağlanan haklar nedeniyle önemli ölçüde azaldı. Bir yandan kendilerini azınlık vargısı ve baskısı altında tutarken, öte yandan (bir dönemde, gereksindikleri özgürlükler kendilerine ayrıcalıklı biçimde sağlanmış olduğu için) ülkenin demokratikleşmesine ve özgürleşmesine genel olarak uzak durmuşlardır.

Dinsel açıdan azınlıkta olmak, böyle bir ayrışmanın nedeni olmamak gerekirdi. Çünkü, ulus, soy birliği ya da soyların birliği olmadığı gibi, din ya da dinlerin (mezheplerin, tarikatların) birliği de değildir. Soyun ya da soyların belirlediği devlet gibi, dinin ya da dinlerin belirlediği devlet de tarihsel olarak aşılmış ve ekonomik bütünleşmeyi kucaklayan siyasal örgenlenmenin belirlediği yeni bir birlik ve yeni bir devlet oluşmuştur. Ama ulus birliğinin oluşmaya başlaması, soy yapılarının sıfırlandığı ya da sıfırlanacağı anlamına, din ve mezhep birliklerinin ortadan kalktığı ya da kalkacağı anlamına

gelmez. Soy lar gibi dinlerin de ancak, alt (ve geçmişten gelen) yapılanmalar olarak varlıklarını sürdürmüş olmaları, ulus birliği ile ve özellikle de ulus birliğinin oluşmaya başladığı evrelerle çelişmez.

(8)

Ulusun oluşumunda, oluşuma öngelen süreçte, birbirlerine göre farklı önemde de olsa, birden fazla soyun (soyların) yer almalarının nedenleri arasında, toplulukların iç evrimlerinden çok dış koşulların etkisi gözlenebilir.

Dıştan gelen baskı, toplulukların varlığını tehdit etmeye başladığı zaman, tehdit edenler ile tehdit edilenler arasında dinsel gruplaşma varsa, bu, aynı dinden olan soyların, tehdit karşısında birleşmelerine yolaçar.

Türkiye Cumhuriyetinin oluşumuna, yani ulus olmanın nitel dönüşümüne öngelen dönem, doğu ve güneydoğu bölgesinde/yöresinde de, dış etkenlerin, soy ya da dil ayrımının (farkının) değil, din birliğinin (aynı dinden olmanın), geleceğin ulus birliği içinde yer alacak soy gruplarının belirlenmesinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Arapların Türklere karşı ve İngilizlerle birlikte davranmalarının tersine, bu yörede, Türklerin Kürtlerle birlikte hareket etmelerine, öteki etkenler yanında din etkeni, belirleyici bir rol oynamıştır (denebilir).

Birinci Dünya Savaşından önce, Türkler ile Kürtlerin ve kimi yörede de yalnızca Kürtlerin, Ermeni ve Nesturilerle içiçe yaşadığı bilinir. Çarlığın Ermeniler için, İngilizlerin Nesturiler için, aynı topraklar üzerinde özerk devletler oluşturma girişimleri, Kürtler ile Türkler arasında, dışa karşı çıkar ve yazgı birlikteliğini pekiştirir. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan ve Kürtlerin de atadan toprakları olan yerlerde, "gayrimüslim"lere dışardan devlet kururma girişimleri, Kürtleri, Osmanlıyla birlikte, Ruslara ve İngilizlere karşı olmaya yöneltecektir. Hamidiye Alaylarının bu nedenle kurulduğu, bilinen tarihsel bir olgudur.

Birinci Dünya Savaşıyla örtüşen (ve Ulusal Kurtuluş Savaşına öngelen) dönemle ve "azınlık" sorunuyla sınırlı olarak, burada, Kürtlerin, Ermeni-Rus ve İngiliz-Nesturi ittifakına karşı, Türklerle ittifak içinde hareket ettiği gözardı edilmemek gerekir.

Şeriatın devlet yönetimine egemen olduğu İmparatorluk döneminde islam-olmayanlara, ancak, "azınlık" statüsüyle sağlanan haklar, esas olarak, Cumhuriyetle, yani laik yönetimle birlikte, yurttaşlık hakları olarak sağlanacaktır. Şu var ki, şeriat devletinde, gayrimüslimlerin, azınlık statüsüne sığınmaları, dinsel özgürlüklerini, bu statü ile sağlamaları anlaşılır bir şeydir. Laik bir cumhuriyette ise yurttaşlık haklarını gene "azınlık" statüsüyle korumaları, ülkenin

sorunlarından kendilerini büyük ölçüde yalıtılmalarına, toplumsal yaşamdan olduğu kadar siyasal yaşamdan da o ölçüde uzaklaşarak, daha çok tecimsel işlerle uğraşmalarına neden olur. Hatta denebilirse, baskıcı yönetimler, tecimsel gelişmelerine ve hızlı büyümelerine daha büyük olanak sağladığı için, çoğunlukla gerici yönetimlerin ardında yer aldılar, bunalımlardan dolayı da olsa daha iyi bir pay almanın yolunu buldular. Yani ulus birliği içinde, siyasal, ekonomik ve toplumsal yönden *kaynaşmaktan* kendilerini özenle yalıtıldılar.

Ulus birliğinin oluşumunda, Türkiye Kürtlerini, ne tarihsel açıdan, ne de ulus ve azınlık karşıtlığı içinde, böyle bir "gayrimüslim eşittir azınlık" ile anlatılan bir statüye yerleştirmek olanağı yoktur.

Türkiye Kürtleri, azınlık değil, ulus birliğinin sahiplerindedir. Tüm yurttaşlarla aynı/eşit haklara sahiptirler. Bu eşit hakların yaşama geçirilmemesi, şu ya da bu dönemde, şu ya da bu yasayla engellenmiş olması, bu eşitliğin özünü ortadan kaldırmıyor. Bu hakların yaşama geçirilmesi, eşitliği engelleyen yasaların kaldırılması, "azınlık" statüsüne sığınmaya değil, yurttaşlık haklarının tam olarak kullanılması için, insan haklarının savunulmasına, ülkenin demokratikleşmesi ve özgürleşmesi için savaşım verilmesine bağlıdır.

(9)

"Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun" ile, "Türk devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin resmi dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması" yasaklanmaktadır (madde 2).

Gene bu yasaya göre, "Türk vatandaşlarının anadili Türkçedir" (madde 3), ve "Türkçeden başka dillerin anadili olarak kullanılmasına ve yayılmasına yönelik her türlü faaliyette bulunmak yasaktır" (madde 3/a).

1961 Anayasasında yer alan "Türkiye devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. *Resmi dil Türkçedir.*" (madde 3) anlatımı, 1982 Anayasasında, "Türkiye devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. *Dili Türkçedir.*" biçimine dönüştürülmüş olmakla birlikte, bu, "Türkiye devletinin dili Türkçedir" diye okunmakta, bundan da, ancak resmi dilin Türkçe olduğu anlamı çıkmaktadır.

Ne var ki, sözkonusu yasa tasarısı Danışma Meclisinde görüşülürken, Komisyon Başkanı, 1982 Anayasasında yer alan "Türkiye devleti(nin) *dili* Türkçedir" sözlerinden, "Halkımızın konuştuğu *anadilin* Türkçe olduğu" nun "açık ve kesin bir şekilde ifade edildiği" sonucunu çıkarır. Yasa, anayasal dayanağını bu yorumdan alır.

(Resmi dilin Türkçe olması anlamında) Türkiye devletinin dili Türkçedir sözlerini, halkımızın konuştuğu anadilin Türkçe olduğu biçiminde anlamak olanaklı değildir. Hele, Anayasadaki "devletin (resmi) dili Türkçedir" sözlerini, "Türk vatandaşlarının anadili Türkçedir" biçiminde aktarabilmek için, devlet ile *vatandaş*'ın ve (*resmi*) *dil* ile *anadil* 'in özdeşleştirilmesi gerekir ki, bu da, ancak bilim-dışı bir yaklaşımla olanaklı olabilir.

Anayasada (1982), "Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür" (madde 66) anlatımında olduğu gibi, *soy* belirleyen "Türk" sözünün, *yurttaşlığı* belirlemesi amacıyla kullanılması, yanlış anlamalara ve değerlendirmelere neden olmaktadır. Türkiye dışında, dünyada, soy bakımından Türk olan nice insan (Sovyetler Birliği'ndeki Türk soylarının ağırlıklı olduğu cumhuriyetler anımsansın) vardır ki, bunlar Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı değildir. Yurttaşlık bağı ile Türkiye cumhuriyetine bağlı olan bir Ermeni, bir Rum, soy bakımından nasıl Türk olamazsa, bir Türk de, diyelim İsveç ya da Kanada yurttaşlığına girdiği zaman soy değiştirmiş olmaz, yani Türk olmaktan çıkmaz. Söz konusu yasa açısından bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olan Kürtlerin Türk olduğunu ileri sürmek, aynı zamanda, Suriye ve Irak'taki Kürtlerin Arap, İran'daki Kürtlerin Acem, Ermenistan'daki (Sovyetler Birliği'ndeki) Kürtlerin Ermeni olduğunu, olması gerektiğini söylemekle eşanlamlıdır. Ama böyle bir adlandırma ve soylandırmanın, modern ulus kavramıyla bağdaşır yanı yoktur.

Soy doğal bir olgudur, doğa yasalarıyla belirlenir. Yurttaşlık ise, siyasal bir olgudur, siyasal yasalarla belirlenir. Siyasal yasalarla, bir insanın doğal özellikleri değiştirilemez. Toplumsal yasalar açısından soruna baktığımızda, müslümanlaşmak gibi, Türkleşmekten ve Türkleştirmekten de söz etmek olanaklıdır. Ama bu, (zorla olsun, gönüllü olsun, doğal olsun) toplumsal bakımdan asimilasyonu açıklar, biyolojik anlamda bir soy değişikliğini değil.

Türkçenin, resmi dil olduğu kadar ulus ölçeğinde toplumsal anlaşma dili (ve bu anlamda) "üst dil" olması, ulus ölçeğinde anlaşma dili olmayan adilleri yokumsamanın, yadsımanın nedeni olamaz. Pazarda ya da gündelik yaşamda bir araya gelen, diyelim bir Kürt ile bir Çerkez'in ya da bir Yahudinin, kendi adilleriyle değil, Türkçe ile anlaşmaları da, Türkçe dışındaki adilleri, yasa ile yok saymaya neden oluşturmaz.

Modern ulus, özgür bireylerin, siyasal ve ekonomik olarak oluşturdukları örgenlenmiş birliğidir. Kendisinden önceki birliklere (ya da devletlere) göre, yalnızca biçimsel bakımdan değil, iç oluşumu bakımından da yeni ve daha üstün bir birliktir. Bu yeni birliğin (ulus

birliğinin) oluşmasında, çatısının çatılmasında, belirli bir soy/kavim belirleyici rol oynamış ve ulus birliğine bu soyun/kavmin adı verilmiş olsa da, ulus, artık, bir soy birliği ya da kavim birliği değildir.

"Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun"un, düşüncelerin özellikle Kürtçe açıklanması ve yayılmasını yasaklamak amacıyla çıkarıldığı bilinmektedir. Gene bu yasanın dayandırıldığı, "Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz" (madde 26) ve "Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamaz" (madde 28) hükümlerinin, 1982 Anayasasına aynı özel amaçla konduğu da bilinmektedir.

Her ne kadar yasa metninde ve tasarının tartışılması sırasında "Kürtçe" sözcük olarak dile getirilmemiş olsa da, esas olarak, düşüncelerin Kürtçe açıklanması ve yayınlanması yasaklanmaktadır. Düşünce Kürtçe açıklandığı zaman, salt bu nedenle, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası öngörülmekte, açıklanan düşünceler suç oluşturuyorsa, kişi, hem suç olan düşüncelerden dolayı, hem de düşüncenin Kürtçe açıklanmış olması nedeniyle ayrı ayrı cezalandırılmaktadır. Burada özellikle vurgulanması gereken nokta, açıklanması serbest olan düşüncelerin, açıklandığı ve yayındığı için değil, salt kullanılan dil nedeniyle suç sayılmış olmasıdır.

Uygulamada, yasaklamanın sınırları daha da geniş tutulmuştur. Bu yasanın kapsamına girmediği halde, Kürtçe sözlük bile yayınlanamamaktadır. Yalnızca düşüncelerin değil, duyguların türkü/ezgi biçiminde Kürtçe dile gelmesi, soruşturma konusu olmaktadır. Mapusanedeki oğluyla ananın hal-hatır sormasına değin anadil yasağının kapsamı, bu yasa nedeniyle, zaman zaman, yasanın içermediği ölçüde geniş tutulmuştur.

Kürtçe ile düşüncelerin açıklanmasını ve yayınlanmasını yasaklayan bu yasanın, ülke bütünlüğünü korumak alt düşüncesiyle çıkarıldığı, yasa gerekçesinde de belirtilmektedir.

Böyle bir yasaklama, Anayasanın eşitlik ilkesine ve Birleşmiş Milletler bildirgelerine aykırıdır. Anadilleri yasaklayan yasanın, demokratik ve özgür bir toplumla çeliştiğini ileri sürenler, salt bu düşünceleri nedeniyle, açık ya da örtülü olarak, ülkenin bölünmesini bir alt düşünce olarak içinde taşımakla suçlanmaktadır.

Ülke bütünlüğünü korumak için anadilleri yasaklamanın yanlış olduğu, pratik yaşamanın somut sonuçlarından çıkarılabilir. Bunun gibi, salt, bu yasaklamanın yanlış olduğunu ve demokratik bir yöntem olmadığını söyleyenlerin, ülkeyi bölmek düşüncesiyle davrandıklarını ileri sürmenin de, doğruları yansıtmaktan uzak olduğu kadar,

demokratikleşme arayışları üzerinde baskıcı bir tehdit kabuğu oluşturduğu da gözardı edilmemelidir.

(10)

Ulus birliği içinde, yarı-kapalı bir topluluk üyesinin, ailesiyle birlikte topluluğundan ayrılması, anadilinin konuşulduğu ortamdan göçmesi, anadilin, bu aile birimi içinde erimesinin başlangıcı olabilir. Geldiği yeni ortamda, komşuluk ilişkilerinde, iş yaşamında, tecimsel ve benzeri etkinliklerde, ulus ölçeğinde kullanılan anlaşma dili, doğal olarak onun anadilini eve sıkıştırır.

Burada da kalmaz. Eve, sözlü ve yazılı iletişim araçlarının girmesi, evin dilini (anadili) alacalandırmaya başlar. Eve girecek yeni gelinin/ananın anadilinin farklı olması da, anadilin gelecek kuşaklar için nostaljik öge olmasının başlangıcı olabilir.

Yeni kuşakların, anadili, ayrıldıkları evlere taşımaması sonucu, anadil, ailenin dallanan kollarında unutulma sürecine girer. Ama, kuşkusuz, "dilsiz" yaşanmaz. Toplumsal ortamın dili, bu kuşaklar için de konuşulan dil olduğu kadar, anadil de değişilmiş olur. Bu, toplumsal ölçekte, doğal bir değişme olarak nitelenebilir. Çünkü, toplumsal ve ekonomik koşullar, bu değişmeyi, kişinin istencinden (iradesinden) bağımsız olarak kişiye daya-tır.

Buna karşılık, bir anadil, bu dili konuşan toplulukla birlikte, bağlı bulunduğu toprağında, toplumsal ölçekte, özümsemeye, eritemez.

Soykırımı yönelinmedikçe, şiddet, ancak, sindirici bir etki yapabilir. Evdeki "rahim", rahimdekini, rahmin (ananın) diliyle dünyaya getirmeye yargılıdır. Dünyaya gelecek olan da, geldiği rahmin (ananın) diline yargılıdır.

Rahimdekinin dilini belirleyen, ayrıksın durumlar dışında, zorunlu olarak, onu taşıyanın dili olacağı için, (her ne kadar soy, aşiretlerde, baba ile belirlense de) ana, topluluğun soyunu, çocuk da soyun dilini sürdürecektir. Anadil Kürtçeyse, çocuğun dili/anadili, doğal ki Kürtçe olacaktır.

Bir birlik (aşiret, kabile) içine, dili başka bir topluluktan (zorla olsun, gönüllü olsun, başka yöntemlerle olsun) gelin girdiği zaman, burada, anadilin, o birliği sürdüren soyun ya da birliğin (kabilenin, aşiretin) dili olacağı anlaşılır bir şeydir.

Doğanın insana konuşabilme yeteneği (ve belleği) vermiş olmasının dışında, dil, toplumsal varlığın tarihsel ürünüdür. Çocuk, bu dili alırken/edinirken, onu, doğrudan doğadan ve doğal koşullardan almış gibi görünür. Çünkü, nasıl kendi istenci dışında, doğal koşulların bir ürünü olarak yaşama gelirse, dili de kendi istenci dışında belirlenir.

(11)

Osmanlı İmparatorluğunda baskı, esas olarak, diller üzerinde kendini duyumsatmaz.

Bunun nedenlerinden biri, üst birliğin belirleyici ögesi olarak *dinin* öne çıkmış olmasıdır. Dil farklılığı salt bir özellik olarak görünür; egemen birliği sağlayan öge, dindir ya da egemen üst birlik dinle sağlanır. Müslüman olmayanlar, müslüman olanlara göre, ikincil kast sayılırlar.

İmparatorluk ölçeğinde yönetsel dil, Türkçe, üst dil olarak, anadili farklı topluluklar arasında, üst birliği sağlar ve toplulukların dilleri, toplulukların iç dilleri olarak serbestçe kullanılır. Yazılı ve basılı yaşama geçilmediği için, dil, siyasal güç olarak da önem kazanmaz.

Müslüman olan ama soy bakımından Türk olmayan toplulukların durumu, İmparatorluk içindeki konumlarına göre farklılık gösterebilir. Şu var ki, Kürt aşiretlerin, Saraya karşı yükümlülükleri, esas olarak askeridir. Aşiretler, iç işlerinde, hem serbesttirler ve hem de öteki aşiretlere göre ayrıcalıklı durumdadırlar. Bu nedenle de, dilin farklı olması, yalnızca soyun farklılığını belirlemekten başka bir önem taşımaz.

Dil farklılığının İmparatorlukta siyasal sorun olarak kendini duyumsatmamasının bir başka nedeni, uluslaşmanın henüz başlamamış olmasıdır. Uluslaşma, İmparatorlukta, salt bir uluslaşma olarak değil, egemen birliğe karşı bir bağımsızlaşma olarak, ilkin (çözülüp ayrılmaya elverişli) uçlarda, daha çok da farklı dinden topluluklarda (Bulgarlar, Yunanlar gibi) başlar.

Genel olarak uluslaşmanın ise, Batıda, kapitalizmin uç vermesiyle başladığı bilinir.

Teknikle birlikte gelişen ulaşım ve iletişim, ekonomik bakımdan birbirinden kopuk/ayrı kalmış (genellikle feodal) birimleri, merkezler aracılığıyla birbirine bağlamaya başlar.

Birbirinden yalıtık ekonomik birimlerin yerini, ekonomik birliğin alması, siyasal ve kültürel birliğin oluşmasına ve dolayısıyla uluslaşmaya altlık oluşturacaktır.

Ulus olma ve uluslaşma, ülkelerin düzeylerine ve ulus-öncesi yapılanmalarına göre birbirinden farklı süreçler izlemiştir. Ekim devriminden sonra, sosyalist sistemin, iki dünya sisteminden birine dönüşmesiyle birlikte, ulusal devrimin (hareketin) ve ulusal savaşların niteliği de değişir.

Uluslaşma, devletleri, (Doğu Avrupa'da olduğu gibi) çok uluslu devlet biçiminde kucakladığı zaman, çok uluslu devlet içinde, ezilen ulusal-topluluğun (milliyetin) ezen ulusa karşı savaşı, ulusal kurtuluş

savaşlarının başlangıcını oluşturur. Sınıfsal özelliği bakımından ise, bu, ezilen ulusun burjuvazisinin, emekçileri de ulusallık bayrağı altında topladığı kendi ulusundan pazara egemen olma savaşdır.

Ekim Devriminden sonra ise, ulusal bağımsızlık savaşlarının sınıfsal niteliği değişmiştir. Ülkesinin bağımsızlaşmasından sınıf olarak çıkarının azalması ölçüsünde burjuvazi, bağımsızlık savaşlarında başı çekmeyi giderek bırakırken, emekçi sınıflar, çıkarları gereği, bu savaşların öncüsü olmaya başlayacaktır.

Bundan da önemli olan, ulusal bağımsızlık savaşlarının niteliğindeki değişmedir. Çünkü, başlangıçta ilerici olan ulusal savaş, Ekim Devriminden sonra, ancak emperyalizmi (dünya kapitalist sistemini) zayıflattığı durumda ve zayıflattığı ölçüde ilerici olacaktır.

Esas olan tek bir ulus ya da tek tek uluslar değil, dünya devrimci devinimidir (hareketidir).

Sosyalizmin temel amacı da, ulus birlikleri olarak bölünme değil, emeğin toplumsal özgürleşmesi ve tüm insanlığın bütünleşmesidir.

Uluslaşma kadar ulus birimlerine ayrılma da, insanlığın özgürleşme sürecinde, tarihsel aşamalarıdır. Hemen bütün aşamalar gibi, bağımsız ulus olma aşaması da, başlangıçta ilericidir.

Bir başka deyişle, uluslaşma, kapitalist-öncesi ilişkilerden burjuva ulusa evrimin bir biçimlenişi olarak ilericidir. Demokratikleşmenin engeli olmaya başladığı ya da burjuva ulustan sosyalist topluma/ulusa dönüşümün engeli olduğu zaman ise ilerici özelliğini yitirir.

Ulusların oluşumunun genel olarak tamamlandığı bir evrede ve ulus sınırlarının stabilize olduğu yerde ve çağda, bir ulus birliği içersinde, gelişmenin genel ortalamasının gerisinde kalmış olan soy topluluklarının, içinde yer aldığı ulus birliğinden ayrılarak ayrı bir ulus birliği oluşturmak istemelerini, ayrılmak istenilen ulus birliğinin demokratikleşme devriminden yalıtılmak, sorunu, yalnızca ayrılmak isteyen topluluğun bağımsızlaşma sorunu olarak görmek, küçük-burjuva ulusalcı baskıya karşı, küçük-burjuva ulusalcı çözüm üretmek demektir.

Şu farkla ki, özellikle kendi ulusal kimliğini büyükleyen gerici küçük-burjuva ulusalcılığı karşısında, bu büyüklenmeden kaynaklanan baskıya ve eşitsizliğe karşı, bağımsızlaşarak baskıdan kendini arındırmak isteyen bir küçük-burjuva ulusalcılığıdır. Dil üzerindeki baskı da ezen ile ezilen, basan ile basılan, egemen ile egemenlik altına alınan arasındaki ilişkiyle açıklanabilir.

Ağırlıklı soyu egemen soy ve üst dili egemen dil olarak büyükleyen küçük-burjuva ulusalcılığı, aynı ulus birimi içinde, anadili farklı olan toplulukları, alt topluluklar olarak görür. Sorun,

küçük-burjuva ulusalcı baskının sona erdirilmesiyle çözülür, ya da çözülmesinin olanağı sağlanır.

Küçük-burjuva ulusalcı baskıya karşı, küçük-burjuva ulusalcı ideolojinin, ayrılma ve ayrı bir devlet olma görüşünü, çözüm olarak dayattığı bilinen bir olgu. Bu görüşün, ilerici bir çözüm olup olmadığı, Türkiye ölçeğinde demokratikleşmeyi geriletip geliştirmesine, dünya ölçeğinde de emperyalist gericiliği geliştirip gerilettiğine göre belirlenmek gerekir.

(12)

Bu soruya, daha somut bir yanıt verebilmek, sorunun ekonomik açıdan irdelenmesine bağlıdır.

Emekçiler üzerindeki baskının temelinde olduğu kadar, iç ulusal baskının artmasının temelinde de, ulus ölçeğinde, ekonomik olarak, üretkenlik artışının üstünde sömürünün artması/yoğunlaşması vardır.

Birlik, ekonomik bakımdan güçlü ise, yani ülke içinde emek üretkenliği yüksek ve ülke dışından kâr ve faiz biçiminde değer emiliyorsa, bu olanaklar, doğal ki, farklı da olsa, birlik üyelerine yansır, genel gönenç düzeyi yükselir. Ya da tersi olur. Ülke içinde emek üretkenliği, içersinde yer aldığı (kapitalist) dünya sisteminin emek üretkenliği ortalamasından çok düşük ve sermaye açığı fazla ise, bunun yanısıra, dışarıya kâr ve faiz biçiminde sürekli değer sızdırılıyorsa, ülke bunalım içinde demektir.

Dünya kapitalist sisteminde, bunalımın yükünün, sistemin merkez ülkelerinden bu sisteme alt basamaklardan bağlanmış Türkiye gibi bağımlı/borçlu ülkelere aktarıldığı biliniyor (Friedman modeli). Bunalım, bağımlı/borçlu ülkelerde, emekçiler üzerinde yoğunlaştırılıyorsa, ekonomik baskı, bunalımın yoğunluğu ölçüsünde, siyasal baskı olmaksızın gerçekleştirilemez.

Örneğin siyasal iktidar, toplumsal sözleşmeyi, ancak mikro planda çiğneyebilir. Örneğin işkence yapılabilir ama, sendika, siyasal parti, parlamento kapatılamaz. Toplumsal sözleşmenin makro planda çiğnenmesi, ancak militer güçle olanaklıdır. Bir başka deyişle, militer güç, siyasal baskının ekonomik baskıyı gerçekleştirmeye yetmediği yerde ve zaman devreye girer. Bu, ekonomik baskının yoğunluğuna, genişliğine, baskıya karşı direnilip direnilmemesine ve bunların büyüklüğüne sıkıca bağlıdır.

Ekonomik baskı sistemin karakteristiğidir. Bu baskı, militer baskı olmaksızın ve giderek siyasal baskı olmaksızın sürdürülebiliyorsa, ilkin militer baskı, ardından siyasal baskı da kendini duyumsatmamaya başlar.

Ama baskının kalkmasının, sistem (sermaye) açısından nesnel koşulları henüz oluşmamışsa, yani bunalım devam ediyor ve

emekçiler üzerindeki baskıyı hafifleterek de olsa sürdürmek gerekli görünüyorsa, bunun yanısıra, gerek emekçiler içinde gelişen ve büyüyen tepki, gerek dışardan (örneğin AT'ndan) dayatılan koşullar, militer ve siyasal baskının merkezini, ülkenin ulusal sorun açısından bunalımlı bölgesine kaydırarak, görünürdeki gerekçesini değiştirerek, ülke merkezinde demokratikleşme fotoğrafı vermeye olduğu kadar, baskıyı "ulusal" sorunla örtüştürerek sürdürmeye de olanak sağlar.

Baskının temelinde ekonomik bunalım, bunalımdan kurtulmanın temelinde bu bunalımın neden olduğu "ulusal" baskı vardır.

Ekonomik bakımdan güçlü bir ulus birliğinde ise, militer baskı büsbütün gizlenmiş, ulusal baskı zayıflamış, siyasal baskı duyumsanmaz olmuştur. Burada, başka etkenler kendini duyurmadığı ölçüde, dili farklı olan topluluklar, aynı ulus birliği içinde, içinde buldukları birlik ile tam eşitleşme, özgürleşme ve demokratikleşme anlamında uluslaşma sürecini tamamlama olanağı bulurlar. Doğal ki, bu uluslaşma, içinde yer aldığı ulus birliğinden ayrılma olarak anlaşılmalıdır. İçinde yer aldığı ulus birliğinden ayrılma da, nasıl ki, her zaman uluslaşma anlamına gelmezse.

İçinde yer aldığı birliğin genel ortalamasının gerisinde kalmış ve aynı ölçüde özgürleşmemiş bir soy topluluğu ile bu topluluğun da içinde yer aldığı ulus birliği arasındaki çelişki, ulus birliği ile soy topluluğu arasındaki ekonomik ve toplumsal farklılık arttığı ölçüde, artar.

Bu çelişkinin demokratikleşerek giderilmesi ya da uzlaşmaz karşıtlığa dönüşmesi, ülkenin ekonomik düzeyine, demokratik güçlerin durumuna, egemen politikaların tutumuna bağlıdır. Gene bunun gibi, sorunun demokratikleşerek çözümü ya da derinleşerek bir çeşit ulusal düşmanlığa dönüşmesi, proleter devrimci tutum *ile* şovenliğe dönüşen küçük-burjuva, ve burjuva ulusalcı tutum arasındaki seçime bağlıdır.

Böyle bir soy topluluğunun ulus birliği ile tam eşitleşme anlamında demokratikleşmesi, geç kalmışlığı nedeniyle, uluslaşmanın ilerici yönü ile gerici yönü arasında sıkışır.

Ulus birliğinin ilerici kesimleri de, bu birlik içinde yer alan soy topluluklarının demokratikleşmeden yana olan ilerici kesimleri gibi, iki arada bir derede kalır.

Çünkü, ulus olarak, burjuvalaşma ve uluslaşma süreci, bu ülkede de (gelişmiş kapitalist ülkeler düzeyinde) tamamlanmadığı gibi, bu süreç tamamlanmadan emperyalist sisteme bağlanmış ve bağımlı hale gelmiştir.

Dolayısıyla, kendisi (Türkiye), demokratikleşme sürecini tamamlamadan bağımlılaşmış, özerk ekonomik yapılanma sürecinden

dönülerek, ülke ekonomisi emperyalist ekonominin bir eki ve tamamlayıcı durumuna dönüştürülmüştür.

Bununla birlikte, ayrılmanın, ayrı ulus olma devinimlerinin (hareketlerinin), Türkiye'yi, emperyalist sistemden yalıtarak bağımsızlaşmasına mı, yoksa bağımlılığını daha da pekiştirmesine mi yarayacağı tartışılmalıdır.

Bu soy topluluğu, içinde bulunduğu ulus birliğinden ayrılmayı gündeme getirdiği zaman, ayrılacağı ulus birliğinin demokratikleşmesini olumsuz yönde etkileyip etkilemeyeceği, dolayısıyla dünya kapitalist/emperyalist sistemini güçlendirip güçlendirmeyeceği tartışılmak gerekir.

Türkiye emperyalist bir ülke olsaydı, soruna kuşkusuz bu açıdan ve böyle bakmak doğru olmazdı. Ne var ki, kendisi emperyalist sisteme bağlanmış, bağımlı ve borçlu bir ülkedir. Ulus birliğinden, yani Türkiye'den ayrılma doğultusundaki etkinlikler, bugün, bu ülkede bir bütün olarak devrimci demokratikleşmeyi kilitliyorsa, bu, aynı zamanda, emperyalist sistemi güçlendiriyor demektir.

En sade bireyini ve en küçük birimini dışlamadan, tüm halkın, iradesini, doğrudan ve serbestçe yaşama geçirmesi, demokrasinin koşuludur. Bu nedenle de, bir halkın, kendi iradesiyle geleceğini belirlemesi, her şeyden önce, onun, bu iradesini özgürce oluşturmasına bağlıdır. İradenin oluşmasının (bilinçlenmenin) baskılandığı bir yerde, demokratik yöntemlerin varlığından sözedilemez.

(13)

Bugün "ulus" birliği olarak yaşayan topluluk içinde ırk gibi, dil, din, mezhep gibi farklılıkları, geriye doğru derinleştirerek karşıtlığa ve dolayısıyla düşmanlığa dönüştürmek de, bu farklılıkları, geçmişten gelen özellikler ve zenginlikler olarak algılayarak insanlığın gelişmesinin dinamiğine dönüştürmek de olanaklı.

Bir başka anlatımla, topluluklar arasında tarihsel olarak oluşmuş farklılıklar, geriye doğru derinleştirilerek düşmanlığın diriltilmesinin nedeni olabileceği gibi, topluluklar arasında hoşgörünün, dolayısıyla eşitlik temeli üzerinde bütünleşmenin de nedeni olabilir.

Başka dinden ve mezhepten, ayrı kavimden ve dilden olanların, birlikte ve birarada yaşamaları, kendilerine göre karşıt olan dinlere, mezheplere, ayrı dillere hoşgörüyle bakmalarına olanak sağlar. Gericiliğin, bu tür farklılıkları geriye doğru derinleştirdiği yörelerde, faşist katliamlara değin tırmanan düşmanlıklar yaşanmış olması; farklılıkların geleceği birarada ve birlikte yaşamının bir özelliği olarak algılandığı yerde, hoşgörünün egemen olması, bunun, somut örneği olmak gerekir.

Egemen kesimin, egemenliğini sistem olarak pekiştirmek ve bunun için de demokratikleşmeyi engellemek amacıyla, geleneksel farklılıkları, halk içinde düşmanlığa dönüştürmeyi başardığı yerde, halkın bilinç düzeyi düşük kesimleri, bilinçli kesimleriyle karşı karşıya getirilir. Başta işçi sınıfı olmak üzere, tüm modern emekçi katmanlar demokratikleşme sürecinden olabildiğince dışlanmaya çalışılır ve onların geleneksel emekçilerle (özellikle de köylülerle) ittifak kurmalarının yolları önemli ölçüde kapatılmak istenir.

Tarihsel ve toplumsal olarak bugünkü bireyin iradesi dışında oluşmuş (ırk, dil, din, mezhep gibi) farklılıklardan, egemen kesimin baskı için yararlanması, kapitalizmin, ya (nazi Almanyasında olduğu gibi) yüksek evresine, ya da (12 Eylülde olduğu gibi) sermaye birikiminin, ilkel birikimden önemli ölçüde beslendiği evreye tekabül eder.

Sermaye birikimi, sermayenin, doğrudan üretime girerek, yani kapitalist işletmede yaratılan değerden sağladığı kârdır. *Sermayenin ilkel birikimi* ise, sermayenin, üretime girmediği, yani kendileri kapitalist olmayan işletmelerde (özellikle köylü işletmelerinde) yaratılan değerden sağladığı kârdır. [**Haziran 1990**]

KÜLTÜR BİÇİMLERİ VE ULUSAL KÜLTÜR

Kültür ve Biçimleri

Halkın bir sözü var: kefenin cebi yoktur diye. Bunun gibi, insan, yeryüzüne, cebinde, şiirle, öyküyle, romanla, resimle, yontuyla, ezgiyle, türküyle gelmedi. Bunları, bilinçli varlık olarak insan, tarihsel söylemliliği içinde kendisi üretti. Yalnızca artistik ürünler mi? En yalın aletten, avadanlıktan, en karmaşık ve en donanımlı bir teknik ürüne değin ürettiği, türettiği, bulguladığı şeylerin, insanın doğal yapılanmasında önceden tasarım olarak da olsa bulunmadığı, bunları, insanın tarihsel eylemi içinde ve toplumsal olarak ürettiği biliniyor. Doğal çevresinin bilincine ("salt hayvansal bir doğa bilinci") ve sürü içersinde yani topluluk halinde yaşadığının bilincine ("sürücül ya da kabilesel bilinç") varan ve "bilincin içgüdünün yerini almasıyla ya da içgüdünün bilinçli bir içgüdüye dönüşmesiyle" hayvansal ve sürücül bilinçten ayrılmaya başlayan insan, "kendiliğinden ya da doğal olarak ortaya çıkan" maddi ve zihinsel işbölümünün oluşmasıyla, "bilinç, dünyadan kurtulma ve 'salt' teorinin, tanrıbilimin, felsefenin, ahlakın vb. oluşmasına geçme durumuna" gelir. "Maddi üretimlerini ve karşılıklı ilişkilerini geliştiren insanlar, kendilerine özgü olan bu

gerçek ile birlikte, hem düşüncelerini hem de düşüncelerinin ürünlerini değiştirirler."⁴

Marx'ın, bireyin, algıladığı doğanın ve yakın çevresinin bilincine varmaktan, insanın gelişerek ve yetkinleşerek, toplumsal bilinç biçimleri üretmeye geçişini özetlediği bir tümceciklerin ve tümceler araları, kuşku yok ki, yeni bilgiler ve bulgularla doldurulabilir ve benim eksiklerim tamamlanabilir, kusurlarım giderilebilir, daha yetkin bir metin oluşturulabilir. Bunu felsefecilere bırakalım. Bizim vurgulamak istediğimiz, insanın, önceden belirlenmiş ve saptanmış bir bilinçle donanımlı olarak dünyaya gelmediğinin açıklığa kavuşturulmasıdır. Bilincini insan kendisi üretmiştir ve bilinç de, dil gibi toplumsal bir üründür. Burada, insanın çevresinden edindiği bilinci ile "salt" teoriyi, tanrıbilimi, felsefeyi, ahlakı vb. oluşturduğu bilinç arasında, "kültür" açısından bir "eşik" olduğunu ayrıca belirtmek gerekir.

Bireyin, nesnel sonuçları bakımından toplumsal olsa da, tek tek bireyler olarak ürettikleri, zihinsel ürünlerini kültür olarak tanımlamış olmamız, toplumsal yaşamın gelişmesi ölçüsünde oluşan gelenek ve göreneğe, gündelik ilişkiler içinde kendiliğinden ya da rastlansal olarak oluşmuş yaşam pratiklerine değin, kültürün "anonim" türlerinin dışlandığı anlamına da gelebilir. Bu nedenle de, kültürü, insanlığın zihinsel kazanımlarının tümü olarak tanımlamak daha kapsayıcı olur, ama pozitifleri kadar negatifleri de kapsayacağı için, bizi yeni sorularla karşı karşıya bırakabilir. Çünkü bu tanım, "kültür" kavramında içkin bulunan insanın insan olarak yetkinleşmesine, ileriye doğru gelişmesine karşıt, ama zihinsel olarak üretilmiş olan bilinç biçimlerini de içerir. Açımlyarak söylersek, gündelik yaşamda, yanlış, kötü, çirkin, kaba, zararlı gibi sözlerle de niteleyebileceğimiz düşünceler, inançlar, ideolojiler, davranışlar, eylem biçimleri, bireysel ve toplumsal olarak üretilen kültürlerdir, ve bunları, yani (nazizm, faşizm, falanjizm gibi) toplumu geriye ve yok olmaya götüren ideolojik ya da inançsal gerici "kültür"leri, kültürden çok, kültür-olmayan kültürler, negatif kültürler olarak nitelemek de gerekecektir.

Emeğin, maddi emek ve zihinsel emek olarak bölünmesi, bize, aynı zamanda "kültür"ün de, maddi kültür ve zihinsel kültür olarak iki ayrı kategoride irdelenmesi olanağını verir. Kuşku yok ki, "filozofların beyinde felsefi sistemler kuran akıl ile işçilerin elleriyle demiryolu yapan akıl, aynı akıldır."⁵

⁴ *Alman İdeolojisi*, s. 46; 56.

⁵ Karl Marx, "Kölnische Zeitung'un 179'uncu Sayısının Başyazısı", *Din Üzerine*, 2002, s. 24.

Emeğin nitel bölünmesi, aklın bölünmesiyle değil, aklın etkinliğinin alanlara ayrılmasıyla gerçekleşir. İki alanda da etkinliğini sürdüren bireyin, diyelim demir döven Murtaza Vural'ın teriyle Hollanda lalelerini sulayan şiirler yazması, ya da Metin Demirtaş'ın demire bir karanfil olarak işlediği özlemini ve acısını, dizelerinde bize duyumsatmış olması, bizi duraksatmamalı. Bizim burada belirtmek istediğimiz, zihinsel emek ile maddi emek arasındaki ayrımdır. Biri zihinsel ürünlerin üretilmesi için, öteki maddi ürünlerin üretilmesi için harcanan emektir ve emeğin farklı niteliğidir. Biri maddi ürünlerin üretim bilgi ve becerisini içerir, bu, aynı zamanda sanatsal, artistik, estetik değerler gibi manevi ürünlerin üretim bilgisini de içerebilir. Maddi ürünlerin olduğu gibi, manevi ürünlerin de, pratik olarak ya da "doğaç"tan üretilmesi, başlangıçta belirleyicidir. Ama giderek insan öğrenerek üretmeye başlar; bileşik ve karmaşık ürünler, nasıl ki, ayrı ayrı bilgi ve beceri sahipleri tarafından üretilirse, bütünsel olan üretim bilgi ve becerisi de, bir bütünün parçalarına dönüşür.

Pratik yaşamımızda, elimizin altında hazır bulduğumuz çekiç, kerpeten, testere gibi geleneksel araçların, oklava, kepçe, kaşık gibi avadanlıkların üretim bilgi ve becerisinin tarihsel süreçte "anonim" anlamda ortaklaşa üretilmiş maddi nesnelere olduğu bilinir. Basit yapılardan bileşik yapılara doğru yükseldikçe, örneğin bir dikiş iğnesinin tasarımından ve üretiminden bir dikiş makinesinin tasarım ve üretimine ilerlenmesi gibi, üretim bilgi ve becerileri de, birbirlerini izleyen aşamalardan geçer, bir makinenin bulgulanması kimi zaman bir kişinin zihinsel edimi olarak kendini dışavurmuş olsa da, uzun bir toplumsal tarihin, çeşitli buluşların, geliştirilmiş becerilerin sonucu olduğu da, kendiliğinden anlaşılır. Burada, bizim üzerinde durmak istediğimiz, bir çekiçten bir uzay aracına değin teknikbilimin gelişme aşamalarını ortaya koymak değil, insanın bilinçli etkinliği sonucu ürettiği maddi nesnelere ile kültür arasındaki ilişkidir.

Bugün, biz, insanın bilinçli eylemi sonucu ürettiği ve yaşamımızı donatan en basit bir araçtan bileşik ve karmaşık donanımlara değin üretilmiş maddi nesnelere içiçe deviniyoruz. Bütün maddi nesnelere üretim bilgisini, bu bilgiyi gerçekleştirmeye uyarlanmış bedensel beceriyi gerçekleştiren aklın işlevleri ile sonal işlevselliği akıl ve duygularla sınırlı olan, yani üretim aracı ya da tüketim nesnesi olmayan manevi değerlerin üretim bilgi ve becerisi, bizim karşımıza, maddi nesnelere üretim bilgi ve becerisi ile manevi değerlerin üretim bilgi ve becerisi gibi kültürün iki farklı özelliğini koyar: maddi kültür ile manevi kültür.

Altında, ya da arkasında üretenin imzasını aradığımız kişinin ya da (ortaklaşa üretilmiş olsalar da) kişilerin kendi istençleriyle

ürettikleri yazınsal, sanatsal, artistik biçimler ile insanların, zorunlu, kendi istençlerine bağlı olmadan oluşturdukları ilişkiler, üretim ilişkilerinin koşullandırdığı siyasal, hukuksal, entelektüel yaşam süreci gibi toplumsal biçimler, manevi kültürün, birinin kişisel/bireysel, ötekinin toplumsal/anonim iki biçimidir. "Toplumsal koşulların her büyük tarihsel altüst oluşunun, aynı zamanda, insanların kavramlarında ve düşüncelerinde (...) bir altüst oluşu harekete getirdiği"⁶ açık olmakla birlikte, toplumsal koşulların altüst olmasıyla siyasal ve hukuksal vb. kurumların yerini yeni kurumların almasına, ve eski siyasal, hukuksal kurumların tarihin arşivine kaldırılmasına karşın, yazınsal, sanatsal, artistik ürünler, yenilerinin yanısıra ve bizim için estetik doyum sağladıkları ölçüde, etkinliklerini sürdürürler, yeni ürünlerle yanyana varolurlar.

Çünkü, burada, biri, ekonomik yapının, dolayısıyla üretim/mülkiyet ilişkilerinin altüst olduğu dönem, bu temel üzerinde yükselen hukuksal ve siyasal üstyapının altüst olmasına, bir başka deyişle yıkılıp tarihin hurdalığına gömülmesine karşın, aynı ekonomik temelin düzeyine tekabül eden estetik ve artistik ürünlerin, yeni ekonomik yapıyla örtüşecek olan yeni estetik ve sanatsal ürünlerin yanında, estetik doyum sağladıkları sürece yaşamaya devam ederler.

Marx'ın sözlerini anımsamanın ve okurla bir kez daha paylaşmanın, ayrı bir katkısı olacak:

"... zorluk, Yunan sanatının ve destanının toplumsal gelişmenin bazı biçimlerine bağlı olduklarını anlamakta değildir. Zorluk, bunların bizim için hala bir estetik tatmin sağlamaları ve bazı bakımlardan bazan bizim için ulaşılamayan normların ve modellerin değeri olmalarıdır. (...) Onların sanatının bizi büyülemesi, o sanatın içinde büyüdüğü toplumun ilkel niteliği ile çelişki oluşturmaz. Bu büyüleme, tersine, o toplumun ürünüdür. Ve o sanatın doğmuş olduğu, ve ancak doğabileceği yeteri kadar olgunlaşmamış toplumsal koşulların hiçbir zaman geri gelmeyeceği gerçeğine karşı bir büyülemedir."⁷

Yerel Kültür ve Ulus-Kültür

Gene de, bugün de yaşayan Yunus (13. yüzyıl), Pir Sultan (16. yüzyıl), Karacoğlan (17. yüzyıl) örneklerinin yanında Mevlana (13. yüzyıl), Fuzuli (16. yüzyıl) ve Tefvik Fikret'in (1867-1915) dil

⁶ Marx-Engels, "G. F. Daumer'in Yeni Çağın Dini Kitabının Raporu", *Din Üzerine*, s. 87.

⁷ Karl Marx, [*Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*] Giriş, *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*, s. 249-250.

açısından eskimiş olması, bizi yazınsal kültürün ömrü konusunda ikirciklendirebilir.

Burada, halkın doğal (kırsal) ve geleneksel yaşamının değişerek de olsa yinelenmesine karşın, feodal ve teokratik üstyapıyla örtüşen yaşam biçimi, bu yapının altüst oluşuyla birlikte, bir yaşam biçimi ve anlayışı olarak köklü bir değişimden geçer. Divan edebiyatı döneminden sözettiğimize göre, özellikle ağırlıklı olarak divan şiiriyle (Pir Sultan Abdal gibi) çağdaş olan, ya da (Yunus gibi) kendisinden önce varolan şiirin, divan şiirine göre, bize, bugün de, daha fazla bir estetik doyum sağlamasını, bugün de yaşayan halkın yaşam biçimiyle olduğu kadar halkın dünya anlayışıyla, halkın diliyle açıklamak da yanlış olmayacaktır.

Ama burada belirtilmesi gereken bir başka nokta da, sınıfsal yapılanma ve bunun kültüre yansımadır. Komünal yaşam biçimlerinin ürünleri olan ve komünal dönemden günümüze değin konumunu sürdüren mera, koru, çayır, otlak, ırmak gibi ortaklaşa yararlanılan tarımsal komün biçimleriyle birlikte topluluğun ortak duygu ve düşüncelerini kendilerinde dışavuran halk oyunları gibi, anonimleşmiş ağıtlar, bozlaklar, türküler gibi, doğal çevrenin ağırlıklı olarak belirleyici olduğu, kilim, heybe, çorap vb. eşyalarda kendini açığa vuran biçimsel, renksel, sözselsel, söylensel sanatların bugün de canlı olmalarını, estetik doyum sağlamalarını, bunların komünal özelliğinde aramak gerekir.

Feodal yaşamın bağrında, bir yandan birikmiş kapitalist-öncesi (ticaret ve tefeci) sermayelerin, şu ya da bu biçimde birikmiş paraservetin, sanayi sermayesi olarak üretime girmesi, bir başka deyişle sanayileşmenin kapitalist biçim altında gelişmesi ile, kentsel (zanaatsal) ve kırsal emekçinin bağlarından ya da (toprak gibi) küçük mülkiyetinden yalıtılması ve serbest emek-gücü satıcıları olarak sermaye tarafından istihdam edilmesi birbirleriyle örtüşür. Bir başka deyişle, feodal tarzın egemen sınıfı feodaller ile bunlara ve toprağa bağlı ve bağımlı olan serflerin yerini, sermaye sahibi burjuvanın, emek-gücünden başka satacağı bir şeyi olmayan proleter/emekçinin, bu iki başlıca sınıf arasında, kendisine ait üretim araçlarına ve bu anlamda belirli bir sermayeye sahip olan ve aynı zamanda kendi emeğini ve aile üyelerinin emeğini istihdam eden ve dolayısıyla, sermayesiyle burjuva, emeğiyle proleter olan küçük-burjuvanın, eski sınıfların yerini almasıyla, bir başka anlatımla ekonomik koşulların altüst olmasıyla, bu ekonomik koşullara uygun düşen siyasal, hukuksal vb. kocaman üstyapı da altüst olur. Feodal toplumun başlıca sınıflarının yerini, burjuva toplumun sınıflarının almaya başladığı döneme, insanın ortak/evrensel özelliğinin paylaşıldığı ve bu nedenle

sınıfsal renklerin soluk kaldığı komünal olan sanatsal ve artistik kültür biçimlerinin yanında, emekçi sınıfların da sınıfsal çizgilerinin netleştiği, renklerin belirginleştiği, bir başka deyişle kültürün yeni bir sınıfsal ayrışmaya girdiği dönem eşlik eder. Sermayeyi temsil eden burjuva kültür, sermaye ve emeğin birlikteliğini temsil eden küçük-burjuva kültür ve emeği temsil eden proleter kültür, birbirleriyle çeliştiği ve çatıştığı gibi, kapitalist-öncesi egemen kültürlerle de çelişir ve çatışır; ama, geleneksel anlamda emeğin ve emekçinin acısını, sevincini, baskıya ve zulme başkaldırısını, kısacası insanın evrenselleşen özgürlük özlemini özünde ortaklaşa taşıyan halkın kültüründe, emekçiler ve özgürlük savaşımı verenler, kendi özlemlerini buldukları ölçüde, bu kültürle birlikte yaşarlar.

Biri tarihsel olarak en dipte komünal yaşamın öğelerini gizleyen ve geleneksel yaşamla örtüşen "halk" kültürü, öteki üst birliği oluşturan feodal erkle örtüşen "egemen" kültür, sanayileşmeye koşut olarak üretim ilişkilerinin değişmesi ve yeni sınıfların siyasal erke ağırlıklarını koyması ölçüsünde, feodal erkle örtüşen egemen kültürün dönüştüğü, buna karşılık, geleneksel ilişkilerin köklü bir değişime uğramadığı kırsal alanın geleneksel kültürünün korunduğu, bizler için, güncel ve somut bir olgudur. Bunun, en yalın biçimiyle, ve başka şeyler yanında, üst birliğin dayandığı egemen ekonomik temelini yerini, yeni bir ekonomik temelini almasıyla, egemenliğin sınıfsal olarak değişmesiyle açıklandığı bilinir. Kapitalist ilişkilerin, kapitalist üretim tarzını belirleyecek bir nitel dönüşüme evrimleşmiş olması, bir başka açıdan, uluslaşmanın ve bununla örtüşen demokratikleşmenin de doğuşunun ve gelişmesinin nesnel temelini oluşturur. Çünkü, kapitalist biçim altında sanayinin gelişmesi, aynı zamanda, sanayi merkezleri ile (sanayi dallarının gelişmesine elverişli kentler ile), kırsal alanın birbirinden yalıtık ekonomik birimleri arasında, sanayi ürünleri ile tarımsal hammaddelerin değişiminin (mübadalesinin) gelişmesine koşut olarak, ilkin merkez ile çevredeki birimler arasında, ve daha sonra çevredeki birimlerin merkezler aracılığıyla birbirleriyle ve doğrudan birbirleriyle tecimsel olarak ilişkilerini geliştirmesi ve yalıtık birimlerin yerini, merkezlere ve birbirlerine ulaşım ve iletişim araçlarıyla da bağlanmış birimlerin alması, bu birimlerle merkezler arasında ve kendi aralarında toplumsal, siyasal, kültürel ilişkiler kurmalarının ve geliştirmelerinin ekonomik altlığını oluşturur.

Bu süreç, aynı zamanda, uluslaşmanın başlaması sürecidir: birbirinden yalıtık küçük birimlerin bir ya da birkaç sanayi merkeziyle, bu merkezler aracılığıyla birbirleriyle ve doğrudan birbirleriyle ekonomik bütünleşme, ve bu ekonomik temel üzerinde yeni bir siyasal birliğin oluşması. Uluslaşma, siyasal eşitlikle birlikte,

demokratikleşme süreciyle örtüşür. Bu nedenle, üstbirliğin soysal (feodal) ve dinsel (teokratik) hiyerarşisinin yerini, siyasal anlamda özgürleşen yurttaşların özgür istenciyle belirleyeceği yeni bir üstbirlik alır. Bu süreç, başlangıçta ekonomik, giderek toplumsal ve bunu izleyerek siyasal egemenliğin nitel değişimi, sanayisel, toplumsal ve siyasal "merkez"lerden çevreye, sanayi alanlarından kırsal yörelere, kentlerden köylere doğru bir yol izler. Bir başka deyişle, oluşmakta olan ulusal kültür, kimi zaman ekonomik değişikliğin yoğunlaştığı yerlerde, kimi zaman siyasal değişimin öne çıktığı topluluklar içinde, kimi zaman toplumsal uyanışın hızlandığı yörelerde gerçeklik kazanırken, kentlerde, kasabalarda, köylerde, farklı özellikleri olan topluluklar içinde var olan geleneksel kültürlerden de kan alır. Başlangıcında kapitalist biçim altında sanayileşmenin ekonomik temel sağladığı uluslaşma, bilim ve teknikbilim gibi evrensel emeğin damarlarından beslenmiş olmasının yanısıra, ulusu oluşturan toplulukların geleneksel kültürlerinin özelliklerini de taşımış olması dolayısıyla, her ulus ve kültürü birbirine göre farklı olur. Ama, yöresel, bölgesel, aşiretsel, kabilesel vb. birimlerin birbirinden az ya da çok farklı geleneksel kültürleri, bu kültürlerin kendileri olarak, ulusal kültür potasında kaynaşarak, ulusal kültürü oluşturduğunu düşünmek, kuşkusuz, birçok negatif soruyu da birlikte getirir. Kuşku yok ki, "ulusal" terimiyle, etnik bir yenilenmeyi değil, etnisitenin, etnisite gibi bölgesel, yöresel, dinsel, mezhepsel farklılıkların ulus potasında eridiği yeni bir birlik olan ulus anlamında bir ulusallıktan söz ediyorsak, ulus-kültür, yeni birliğin (ulus birliğinin) kültürü olarak doğar. Ulus birliğine ulusun öğeleri olarak katılan ve başka uluslara göre farklı olan, genel olarak "halk" kültürü olarak deyimleyebileceğimiz geleneksel kültürlerin içerdiği ve daha çok komünal yaşamdan gelen evrensel, yani "insanal" öğeler, ulus kültürünün de evrensel içeriğine özsel katkı sağlar, ama ulus-kültür, komünal yaşamdan kaynağını alan halkın kültürüyle özdeşleşmiş olmaz. Olduğu zaman ulus-kültür olmaz.

Ulus-kültür, evrensel emeğin (bilimin ve teknikbilimin) uluslaşmanın harcına katıldığı ölçüde ve emeğin evrenselliğinin ulus yapılaşmasında belirleyici olduğu ölçüde evrensellik içerir. Ulus-kültürün evrensel kültüre eşik oluşturmasının anlamını, ulus-kültürde içkin olan evrensel emeğin varlığında aramak gerekir. İkincisi, emeğin evrenselliği, özünde, emeğin (dolayısıyla emekçinin), etnik, dinsel, mezhepsel, bölgesel ve benzeri özelliklerinden tam olarak yalıtılmış, tüm insanlığın ortaklaşa sahibi olduğu değerlerin toplamını ifade eder.

Kültür: Ulusal ve Sınıfsal

Ulus-kültürün, etnik köken, gelenek ve yerellekle açıklanmak istenmesine karşın, belirtelim ki, ulus-kültür, yeni bir ekonomik, toplumsal ve siyasal oluşumun yansıması olarak yeni bir kültürdür. Geleneksel halk kültürlerinden farklı olması anlamında da yeni bir kültürdür. Ulus-kültürün, burjuva demokratik niteliğini belirleyen kapitalistleşme biçimi ve süreçleri, bu kültürün, evrensel özünün açılıp serpilmesine (emeğin ve emekçinin gelişmesine ve sosyalist ulusa dönüşmesine) olanak sağlayabileceği gibi, gene bu ulus kültürünün, emekçi sınıf ve katmanların ve sınıfsal ideolojilerin, egemen burjuvazi tarafından içerde zor (şiddet) ile baskılanmasıyla faşizme dönüşebilir; ya da söylendiği gibi "dünyanın en özgür ülkesi" ABD, emperyalist damarlarıyla faşizme küresel bir nitelik kazandırabilir.

Sınıfsal açıdan ulus kültürü, ulusu oluşturan modern sınıfların (burjuvazi, küçük-burjuvazi ve işçi sınıfının) ortak bileşkesi gibidir. Sınıfların ayrı ayrı çıkarlarının, sınıflar üstü çıkar birliğini oluşturduğu koşullarda, ulus kültürü, kendisini oluşturan sınıfların da ortak kültürü olarak yansır. Kendisini oluşturan sınıfların sınıfsal çıkarları arasında ve özünde var olan çelişki, her sınıfın çıkarı ulusun ortak çıkarının önüne geçmesiyle birlikte, ulus kültürü, sınıfsal özelliklere göre, ayrışmaya ve birbirleriyle çatışmaya girer.

Burada, biri içerden ve biri dışardan iki farklı kültür, sınıf çıkarlarına göre ayrışmaya başlayan ulus-kültürü kendi denetimleri altına alarak güdülemeye çalışırlar. İçerde, uluslaşmanın bir başka deyişle sanayileşmenin tamamlanmadığı, bunun kırsal alanda temelini oluşturacak (toprak reformu gibi) ekonomik dönüşümlerin gerçekleştirilmediği, eğitimsel alanda köylülüğün (örneğin Köy Enstitüleri aracılığıyla) demokratikleşmesi süreçlerinin yolunun kapatıldığı ve dolayısıyla (tarikat ve cemaat gibi) dinsel, etnik vb. alt kültürlerle, uluslaşma süreçlerini olduğu kadar ulus kültürünün oluşmasını engelleyen "düşük yoğunluklu" ve "ilan edilmemiş" bir karşı-devrim sürecinin başlamasına ekonomik altlık oluştururlar.

Kültür, özünde evrenseldir. Şöyle de denebilir, kültür, evrensel özü nedeniyle kültürdür. Evrenselliğin buradaki anlamı, geçmişten geleceğe tüm insanlığı kucaklamasıdır. Yalnızca kucaklaması değil, maddenin canlanarak doğalaşması ve doğanın daha yüksek bileşikler oluşturma niteliğini kendinde taşıması gibi, doğal insandan uygar insana yükselmesi ve tüm insanlığın insanlaşması da insanın niteliği gereğidir. Canlının insana doğal yükselmesinin yerini, insanla birlikte, insanın kendi bilinci ve istenciyle yükselmesi süreci almıştır. Kültür, özünde, bilincin gelişmesi, istencin yetkinleşmesiyle aynı doğrultuda oluşur ve gelişir. İnsanın insanlaşması süreci, evrenselleşmenin

aşamalarıdır. İnsanın insanlaşmasını dışlayan, evrenselleşmesini engelleyen ve kazanımlarını kimi zaman teke tek, kimi zaman topluca ve toplumsal olarak tahrip eden "bilinç biçimleri", biçimsel düzenlemede insanın zihinsel ürünleri olması anlamında "kültür" içinde yer alırlar, ama içerik açısından, özü bakımından kültür ile çatışan, kazanılmış kültürleri yozlaştıran, bozan, dağıtan, yokeden zihinsel ürünler olarak, kültürden dışlanırlar. İnsanın kazanımları, özel içeriği bakımından insanlığın kazanımları olduğu zaman ve kazanımları olduğu ölçüde kültür olarak korunurlar. Bu nedenle de, örneğin, insanlığın geçmişinden günümüze, katliam ve soykırım, "kültür" kavramında kendine bir yer bulamaz.

Ulus kültürü, yukarda da belirttiğimiz gibi, özünde ulusu oluşturan sınıfların oluşturduğu birliğin kültürüdür. "Ulus" ile, burada, burjuva ulustan sözettiğimizi belirtelim. Ayrıca, bir kez daha yineleyelim: Burjuva ulus, burjuvazi ve işçi sınıfı ile, bu iki sınıf arasında yer alan küçük-burjuvaziden oluşur. Biri sermayesiyle, biri emek-gücüyü, ekonomik yaşamda karşı karşıya gelir. Biri (işçi) emek-gücünü satar, öteki (sermaye sahibi) emek-gücünü satın alır. Ama bu iki sınıf arasında sermayenin ve emek-gücünün aynı kişide toplandığı küçük-burjuva yer alır.

Küçük-burjuva, sermayeyi temsil eden üretim araçlarının sahibi olarak, kendisinin (ve ailesinin) emeğini istihdam ettiği için, sermaye sahibi olarak burjuvaziyi ve emek-gücü sahibi olarak proletaryayı kendi ekonomisinde temsil eder. Kapitalist ilişkilerin ağır bastığı, zanaatçının ve köylünün üretim araçları ve geçim nesnelere metaya dönüştüğü ve kendi ürünü kapitalist pazarın yasalarıyla çevrilmeye başladığı zaman, küçük-burjuva köylünün (ya da zanaatçının), meta olarak pazara sunduğu ürünün fiyatında, teorik olarak, toprağının rantını, sermayesinin karını ve emeğinin ücretini gerçekleştireceği varsayılır. Ürünlerin piyasa fiyatı, toprağının rantını gerçekleştirmesine olanak vermediği zaman toprağının rantını, sermayesinin karını gerçekleştirmesine olanak vermediği zaman sermayenin karını topluma karşılıksız bırakmak zorunda kalır. Emek-gücünün ücretini, ürünün (piyasa) fiyatında gerçekleştiremediği zaman, emeğinin ücretinden bir kısmını da topluma karşılıksız bırakmak durumunda kalır. Topluma karşılıksız bırakılan üründe maddileşmiş olan değer, bir kısmıyla genel anlamda toplum tarafından karşılığı ödenmeden tüketilir, daha çok da hammadde olarak, değerinden düşük fiyatla satın alınmış olması dolayısıyla, sermaye tarafından emilir.

Burada kır ve kent küçük-burjuva betimlemesi yapmaktan çok, köylülüğün, esnaf ve zanaatçının ve yaşam biçimi açısından küçük-

burjuva olan emekçilerin, sınıfsal konumlarının bir yönüyle burjuvalaşan ve çoğunlukla proleterleşen bir eğilim içerisinde olduğunu, ve bu nedenle politik açıdan kararsız ve ikircikli sınıfı temsil ettiğini belirtmektir. (Geçerken, ayrıca içerisinde belirtelim ki, sınıfsal değişimin ve dolayısıyla yoksullaşmanın hızlandığı dönemler, küçük-burjuvazinin kararsızlığının arttığı, dinsel, etnik, bölgesel kültürlere göre kümelenildiği ve bunu işçi sınıfına yaydığı dönemlerle örtüşür.)

Ulusunu oluşturan sınıflar olarak burjuvazi, küçük-burjuvazi ve proletaryanın sınıf çıkarları, ulusun, ulus olarak çıkarlarıyla bütünleştiği dönemler, bu sınıfların, kendi sınıfsal varlıklarını, ulusun varlığı ile koruyup sürdürdükleri dönemlerdir. Sınıfların ortak çıkarı, ulusun varlığında ve bağımsızlığında gerçekleşme olanağı bulunduğu sürece, ulus-kültür, ulusal kültür olarak, üst kültür konumunu korur. Bu dengenin sınıfsal açıdan içerden ve dışardan bozulmasıyla, ulus-kültür ile sınıf-kültürler arasındaki denge de bozulur. Ama her iki durumda da, özellikle de sermaye ile emek arasında sınıfsal çelişkinin yeğînleşmesi ölçüsünde, sınıfsal çıkarlar ulus çıkarının üstüne çıkar, ve siyasal erke egemen olan sınıfın çıkarı, kendi çıkarını ulusal çıkar olarak dayatır. Özellikle, iki dünya sistemi arasında, yani kapitalist dünya sistemi ile sosyalist dünya sistemi arasında, sermaye ve emek çelişkisi, içerde yalnızca bir sistem değişikliği sorunu olmaktan çıkar, aynı zamanda, iki dünya sistemi içinde, birinden (kapitalist) ötekine (sosyalist) geçiş sorunu olarak gündeme gelir. O zaman, ulusal sorun, iki dünya sistemi arasındaki sorunla da eklenmiş olur, ya da ulus kültür ile ulusal kültür, iki sistem arasında düğümlenir. Çünkü, emeğin temsil edildiği sınıfsal kültür, ulus kültürün üstüne çıktığı zaman, sermayeyi temsil eden ve uluslararası sermayeyle birleşen sınıfsal kültür, ulusal kültürü, emeğin temsil ettiği sınıfsal kültüre karşı kullanmaya ve bunun için de gerici emperyalist ideolojileri olduğu kadar, kapitalist-öncesi gerici ideolojileri ulusal kültür içersine çekmeye çalışır.

Ulus-kültür (ulusunu oluşturan modern sınıflardan ayrı olarak), kapitalist-öncesi kültürler ile içerden ve dipten; uluslar-üstü emperyalist kültürler ile dışardan ve üstten çevrilmeye de başlar.

Ulus-kültür, bu kültüre karşıt kapitalist-öncesi kültürlerin, özellikle de (egemen olsun, ezilen olsun) etnik kültürlerin, (laiklik karşıtı) dinsel, mezhepsel, tarikatsel, cemaatsal kültürlerin istilasına uğrar. Uluslaşma sürecinin tamamlanmamış ve kırsal alanın özellikle bazı yörelerde demokratik bir yapıya kavuşmamış olması, kapitalist-öncesi gerici kültürlerin yinelenmesinin ve kendi temel anlayışı

odağında yenilenmesinin ve yeniden güçlenmesinin maddi zeminini oluşturur.

Kuşku yok ki, etnik, dinsel ve mezhepsel bölünme, burjuva toplumun modern sınıflarını, etnik, dinsel ve mezhepsel özelliklerine göre kendi içinde bölmekle kalmaz, emekçi sınıf ve katmanları kendi içersinde birbirine düşürerek, sermaye ve emek arasında yeğinleşen ve demokratikleşmenin iç gücünü oluşturan çelişkiyi, sermayenin emek üzerinde tahakkümünün "gerekçesi"ne dönüştürür.

Sendika, grev, toplu sözleşme, birlikte, sınıf bilincine varmış olan işçilerin, haklarını demokratik yöntemlerle aramasının araçları olan ekonomik kurumudur. Sağdan ortaya (merkeze) yapılanan siyasal partileşmenin, ortanın soluna, sosyalist partileşmeye doğru açılımı ekseninde, genel oy, emekçi sınıf ve katmanların, (özellikle, sendika, grev, toplu sözleşme ya da benzeri örgütlenmelerden yoksun köylülüğün) çıkarları doğrultusunda istençlerini demokratik yollarla ifade ettikleri siyasal kurumlaşmanın temel öğeleridirler. Emekçi sınıf ve katmanların demokratik yöntemlerle ve (grev ve toplu sözleşme, genel oy gibi) demokratik kurumlar aracılığıyla emeklerinin ve emekçilerin ürünlerinin, kapitalist pazar (piyasa) sistemine göre oluşmuş değerlerine yakın ücret ve fiyat belirlenmesi için verdikleri savaşım ve bunun bir kazanımı demek olan işçi ücretlerinin ve tarımsal ürünlerin devlet tekel fiyatlarının arttırılması, sermaye açısından ücretlerin ve hammadde fiyatlarının artışı, sermayenin kar oranının düşmesine, kar oranının düşmesi (henüz ulusal bir ekonomiden sözettiğimize göre) içerde artı-değer birikiminin azalmasına, (sermaye sahibinin kişisel tüketimlerinden ayrı olarak) biriktirilen artı-değerin azalmasına, yeniden-üretim genişletilmesinde bir azalmaya da, neden olur. Dolayısıyla, gerek sermayenin ilkel birikiminin neden olduğu kırsal yoksullaşmanın kentlerin varoşlarına yığıdığı işsiz kitle, gerek doğal olarak artan nüfus oranında, bu fazla nüfusu istihdam edecek yeniden-üretim genişlemesi için gerekli sermaye birikimi sağlanamamış, işsiz nüfus artmış, ve kapitalist üretim biçimi, üretken güçlerin gelişmesinin engeli haline gelmiş olur: bunalım.

Bunalımı aşmanın üç yolu: işçi sınıfının ücretinde ve (tarımsal ürünlerin fiyatında ifadesini bulan) kırsal emekçinin ücretinde artış oranları azaltılmaya, enflasyon aracılığıyla sınai ürünlerin fiyatı yükseltilmeye başlanır, kar, faiz ve rantlar artırılır. Bunalım sermaye cephesinden emek cephesine aktararak aşılır. Bu, sermayenin bunalımını erteler, ama sermaye ve emek çelişkisini yeğinleştirir.

İkincisi, bunalım, özellikle bir genel savaşla birlikte, sistem için çözümsüz bir noktaya varmıştır. Sistem, devrimci doğrultuda

değişmeye zorlanır. Ama, ancak emekçi sınıf ve katmanlar üzerindeki baskı arttırılarak ve zor (şiddet) uygulanarak sistem korunmaya çalışılır. Kazanılmış grev ve toplu sözleşme haklarını askıya almak, işçi sınıfının ekonomik ve demokratik savaşımını bastırmak için ilerici, devrimci sendikalar kapatılır, sol ve sosyalist yığınların, kurumların, kişilerin politik ve ideolojik savaşımını bastırmak için siyasal partiler kapatılır, sendikaları ve siyasal partileri kapatmanın "demokratik" koşulları bulunmadığı yerde, bu koşullar toplumsal olarak yaratılır ve gerekirse parlamenter sistem askıya alınır. Bireysel ve kitlesel savaşım yöntemleri yasaklanır, işkence ve idam "meşruiyet" kazanır. Sermaye, bunalımı, emekçi sınıf ve katmanların ve onların savaşımlarıyla, sendikal, siyasal, ideolojik açıdan bütünleşen yazarın, sanatçının, bilim adamının, daha genel bir söylemle, ideolojik seçimiyle, emekçi sınıflar yanında yerini almış aydınların bireysel ya da örgütlü, tek başına ya da topluca bütün etkinliklerini baskılayarak, bedensel baskı altına alarak, yokederek aşar: faşizm.

Ulusal kültür, "ulusal" sözcüğünün anlamıyla birlikte açıklanabilir. Burjuva toplum anlamında ve kapitalist-öncesine göre yeni ekonomik ve siyasal birliğin modern sınıflarının (burjuvazinin, küçük-burjuvazinin ve işçi sınıfının) çıkarlarının ortak ifadesi olan "ulusal"lık, ulusal kültürün de niteliğini belirler. Sınıfsal çıkarlar dengesinin egemen sınıf yararına bozulması, egemen sınıfın çıkarlarının ve dolayısıyla düşüncelerinin egemen duruma gelmesi, ulusu oluşturan sınıfların ortak özelliğinden oluşan ulusal kültürü, burjuva kültür ağırlıklı ve giderek burjuva kültürün üste çıktığı farklı bir ulusal kültüre dönüştürür. Bu özsel değişmeye karşın, biçimsel ve deyimisel olarak "ulusal kültür" kullanılmakla kalmaz, egemen sınıfların çıkarlarıyla örtüşen kültür, emekçi sınıf ve katmanların karşısına ulusal kültür olarak çıkarılır.

Ulusal kültürün, özellikle köylülüğün ağırlıklı olduğu bir toplumda, nüfus olarak büyük kitlesini oluşturan küçük-burjuvazinin, nesnel koşullar bakımından küçük-burjuva olan, öznel bilinci bakımından geleneksel yaşam anlayışına bağlı olan kesimi, bu nesnel sınıf değişimine karşın kendi yaşamını sürdürdüğü bölgede aşiretine ve aşiret reisine, kabile reisine, köy topluluğu içinde ağaya, tarikat şeyhine, tekke dedesine bağlılığını ve bağımlılığını sürdürür. İster ekonomik nedenlerle, ister siyasal zorlamayla, ister kendi istenciyle, ister istencine karşın, geleneksel yaşam ortamından koparak ya da göçerek, kentlerin, özellikle de sanayileşmiş siyasal ve kültürel kentlerin varoşlarında "getto"larını oluşturduğu zaman, buraya kendileriyle birlikte taşınan geleneksel kültürün yanısıra, özellikle

tarikât ve cemaat kültürü de taşınmış olur. Bir yönüyle işçilerin toplu olarak birarada çalıştıkları ve örgütlendikleri yerlerde, sınıf bilinçli işçiler, etnik, dinsel, mezhepsel, bölgesel özelliklerine göre bölünür, emekçi sınıfın devrimci demokratik devinimi zayıflatılır. Öte yandan, modern yaşamla örtüşen yaşam biçimlerini ve anlayışlarını orunlaması gereken yerel yönetimlerin, kendi yaşam biçimiyle ve anlayışıyla örtüşen partilerden ve kişilerden oluşmasının "oy" depoları olarak, gerici bir rol oynarlar. Daha somut bir örnekle, Sincan'daki Afganistan göçmenlerin oylarıyla, laik cumhuriyetin başkenti Ankara'nın yerel yönetimi belirlenir.

Gerici küçük-burjuvazi, ulus-kültürün, rengini karartmakla kalmaz, demokratik ve devrimci hareketi bölmesi, zayıflatması, geriletmesi ölçüsünde, demokratik yöntemlerle ülkeyi yönetme olanağını yitiren burjuvazinin de bağlaştığı olur. Bu nedenle de, ulus-kültür, (biçimsel olarak ulus-kültür olarak) özünde, gerici bir nitelik kazanır, ve burjuva gericiliğin olduğu kadar küçük-burjuva gericiliğin biçimsel kavramında gizlendiği ve biçimsel kavramı içinde kapitalist-öncesi gerici kültürleri beslediği bir nitelik kazanır.

Kültür: Evrensel ile Küresel

Ulus-devleti, Sovyetler Birliği'nin yayılması olasılığına karşı koruyarak dışardan, etnik ve dinsel gericiliği "koçbaşı" olarak içerden kullananlar, Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte, ulus-devletin işlevini tamamladığını söyleyenler oldu. Bunu, ulus-devletin egemen sınıfı olarak burjuvazinin "ulusal" kimlik kaybının kültür kaybıyla birlikte gerçekleştiğini belirtmek için yazıyorum.

Çünkü, küreselleşme de, özünde emeğe özgüdür; bilim ve teknikbilim, sanat, estetik, yazın, evrensel emeğin ürünleridir, ve bu nedenle kendiliklerinden evrenseldirler. Kullanım-değerlerinin ve dolayısıyla servetin kaynağı olarak insan emeği⁸ kullanım-değerlerinin kaynağı olan doğa gibi, evrenseldir. Yalnızca, bir kez üretildikten sonra, insanlığın sürekli yararlandığı bilim gibi, sanat gibi emekler değil, aynı zamanda, şu ya da bu biçimde, şurada ya da burada, insanların tek tek ya da toplu olarak tükettiği, ama insanlığın bir bütün olarak kendisini yeniden-üretmesinin maddi nesnelere oluşturduğu, insanlığın kendisini yeniden-üretmesinin maddi temelini oluşturduğu ürünleri üreten emek de, bu özelliğiyle evrenseldir.

Sermaye, sermaye sahibi tarafından maledinilmiş birikmiş emeğin eşdeğeri paraya dönüşmüş biçiminden başka bir şey değildir. Evrensel eşdeğer olmasının ölçütü, kendisinde temsil edilen emeğin

⁸ Bkz: Karl Marx, *Alman İdeolojisi*, s. 23.

değerinin evrensel ölçekte kabul edilmiş olmasıdır. Altın ve gümüşün evrensel eşdeğer olması, halklar arasında, karşılıklı olarak belirli bir miktardaki emeğin değeriyle eşitlenmiş varsayılmasında ifadesini bulur. Bugün, uluslararası paranın, maden ya da kağıt olsun paranın, değişim-değeri, onun üretimi için harcanan emeğin değeri ile değil, temsil ettiği ulus ölçeğinde birikmiş emeğin değeriyle ifade edildiği gibi, bu değer, birikmiş (cansız) emeğin, varsayım olarak harekete geçirdiği canlı emek miktarına bağlı olarak artar ya da azalır.

Sermayenin küreselleşmesi, özünde, birikmiş (cansız) emeğin, küresel ölçekte canlı emeği kendisine bağımlı duruma getirmesi olarak da ifade edilebilir. Baskının yöntemi ve şiddetin yeğliliği, sistemin özelliğinden kaynaklanır. Kimi yerde emeğin ve emekçinin köleleşmesi ve kimi yerde faşist yöntemlere başvurulması, kimi ülkede karşılıklı anlaşmalarla "demokratik" kurallar içinde egemenliğin bir iktidar tarafından ulus dışında bir başka erke devri, sermayenin küreselleşmesinin önümüze koyduğu yöntemlerden bazılarıdır.

Daha kısa bir söyleyişle, sermayenin küreselleşmesi, sermayenin egemenliğinin küreselleşmesidir ve bunun için, ulus birimleri içinde birleşmiş emeği, ya ulusları bölerek ya da emekçiyi etnik, dinsel, mezhepsel, bölgesel, yöresel özelliklerine göre bölerek, egemenliğini güçlendirir.

Buna karşılık, emeğin uluslararası birliği ve birleşmesi, yani emeğin küreselleşmesi, insanlığın evrensel olarak özgürleşmesinin tek yöntemidir.

Eleştiri bölümünde ayrıntılarıyla açıklayacağımız gibi, ulus-devlet ile birlikte bir bütün olarak ulus-kültürü ve ulusal kültür, bugün nitel bir değişiklikten geçmekte olduğu gibi, ulus-devleti oluşturan sınıflara göre ulus-kültürün ve ulusal kültürün nitel değişim ve dönüşümleri de gündemdedir. Bizim buradan varacağımız sonuç şudur: kültür, toplumsal birliklerin yükselmesine koşut olarak, topluluk (ve aşiret/kabile) kültürü, ulus kültürü, ulusal kültür, ulusal-üstü kültür ve evrensel kültür olarak bir dizi değişiklikten geçmiş olmakla kalmaz, aynı zamanda toplulukların sınıflı topluma evrimleşmesiyle ve geleneksel sınıfların yerini modern sınıfların almaya başlamasıyla, kültürler, sınıfsal özellikleriyle de belirginleşirler.

Ulus-devleti yansıtan ulus-kültür, kuşku yok ki, ulusu oluşturan sınıfların ulus ortak paydasını oluşturan siyasal ve ekonomik niteliklerinin bileşimini ifade eder. Bu nedenle ulus-kültürün sınıfsal açıdan, çelişik bir içeriği vardır. Sınıfların, sınıf olarak varlıklarını, ulusun varlığında koruyarak geliştirir. Ulusun nitel değişimi

sürecinde, burjuva ulustan sosyalist ulusa evrimleşmesi sürecinde çelişkiler, ulus-kültürde yansır.

Burada, "ulus-devlet" ile, "burjuva ulus" anlamında ulus-devletten, bir başka deyişle burjuva-ulus-devletten sözettiğimiz açıktır. Cumhuriyetin kuruluşunda, küçük-burjuva demokratik yapılanma, doğası gereği, küçük-burjuva bürokratik bir yapılanmayla örtüştü. Burjuvazi, bir bakıma, siyasal sisteme kimliğini kazandıran küçük-burjuva bürokratik egemenliği altında gelişti ve işçiler bu siyasal baskı altında sınıfsallaştı. Küçük-burjuva bürokrasisi, siyasal erki, bir kesimiyle feodal kimliğini koruyan ve bir kesimiyle kapitalist tarımcıya dönüşmüş olan büyük toprak sahipleri ile bağlaşan burjuvaziye ya da bunların temsilcilerine devrettiği zaman, bir bakıma, küçük-burjuva bürokrasisinin, bürokrat olarak "patron"u olduğu, kamu iktisadi kuruluşlarının "patron"luğunu da, sistemin gerçek patronlarına devretmiş oldu. Sanayileşmenin kapitalist biçim altında, ama devlet kapitalizmi olarak geliştiği gözönünde tutularak söylemek gerekirse, burjuvalaşan devlet yanında, "özel" burjuva tam gelişmemiş, ama küçük-burjuva devlet "burjuva"laşmış, ya da burjuva ideolojisi temsilcilerinin eline geçmiş olur.

Devletin, doğrudan işverdiği işçi sınıfının kesimiyle "patron" olarak ilişkisi, işçi sınıfı ile kapitalist sınıf arasındaki sorunlara da, devletin, işçilerin ve burjuvaların "baba"sı olarak yaklaşmasına neden olur. Cumhuriyetin asker-sivil aydın kadrosunun oluşturduğu küçük-burjuva bürokrasisinin elinden, siyasal erkin, büyük toprak sahipleri ile ticaret kapitalistlerinin temsilcilerinin eline geçmesi, yani küçük-burjuva babanın yerini, bir yanıyla kapitalist öncesi egemen unsurlar olan toprak ağalarının, beylik kalıntısı beylerin, aşiret reislerinin, şeyhlerin, ve bir yanıyla kapitalist sistemin egemen sınıfını oluşturan tarım, ticaret ve sanayi burjuvazisinin temsilcilerinden oluşan "baba" alıyor, ulus-devleti oluşturan, "küçük-burjuva" niteliğin "burjuva"sı, içerde kapitalist-öncesi feodal ve teokratik gericilik ile, dışarda kapitalist-üstü emperyalist gericilik ile eklemleyecek, ve dolayısıyla, ulus-devlet ve buna koşut olarak ulus-kültür nitel bir değişikliğe uğrayacaktı.

Burada, kimlik değişikliği, yalnız "burjuvazi"nin kimlik değişikliği olarak ya da kimliğin bozulması olarak nitelendirilemezdi, burada bozularak değişen bir ulus-devletten de sözetmek olanaklıydı. Ama gene de, demokrat, ilerici, devrimci sınıf ve katmanların, ekonomik çıkarları için, ideolojik hedefleri için savaşım vererek siyasal erke ulaşmalarının teorik olarak bütün olanakları vardı. Köylüler, yeni ürünlerine en iyi fiyatı belirleyecek siyasal partide oylarını toplayabilirlerdi; işçiler, kendi sınıf partisi olmasa da,

ekonomik savaşlarının demokratik koşullarını sağlayan siyasal partilere oylarını yönlendirebilirlerdi. Esnaf, zanaatçı, memur, kısacası emekleriyle geçimlerini sağlayanlar, küçük-burjuvalar, daha iyi bir yaşam yolunu açacak siyasal erke iradelerini yansıtmakta ve eyleme dönüştürmekte gecikmeyebilirlerdi. Yazar, sanatçı, bilim adamı, kendi özgürlüğünde ulusun bağımsızlığını, ulusun bağımsızlığında insanlığın özgürlüğünü soluyacağı siyasal çizgiyi bulgulamakta ve bu düşüncelerini kültürel güce dönüştürmekte ve gerçekleştireceği hedefe yöneltmekte zorluk çekmeyebilirlerdi.

Toplayabilirlerdi, yönlendirebilirlerdi, gecikmeyebilirlerdi diyoruz, çünkü bugün, bu hedefi, ulus-devletin sınırları içersinde bulmak giderek zorlaşmış görünüyor. Gezginci valizinin üstünde "IMF", "Dünya Bankası", "Dünya Ticaret Örgütü", "Seattle", "Prag" vb. gibi etiketler bulunan adreslere, emekçiler "oy"larını ya da "ok"larını ulaştırma olanağını yitirmiş bulunuyorlar. Ulaştırmanın yollarını bulması olanaklı emekçiler ise, kendilerini bulamıyorlar: kendilerini ya etnik özelliklere göre, ya mezheplere göre, dahası tarikatlara, şeyhlere, bölgelere, yörelere göre bölünmüş buluyorlar; kendileri bölünmese, sendikaları bölünüyor, sendikaları direktse, bir sabah fabrikanın kapatıldığını ya da satıldığını öğreniyor, üç-beş kuruluş tazminat karşılığı işlerini bırakıp ayrılmaktan başka bir çıkar yol bulamıyorlar.

Sözün kısası, siyasal erkte ağırlığını daha fazla duyurmasına karşın, burjuvazi, ulus-devlet fotoğrafındaki yerinde buharlaşmış bulunuyor ve uluslararası sermayenin (IMF'nin, DTÖ'nün) fotoğrafında beliren yüzüyle, ulus-devlet fotoğrafında bir başka planda ve arkada yer almış görünüyor. Dolayısıyla, ulus-devlet içindeki yerini pekiştirmekle birlikte, burjuvazi, ulusal-devletin negatifine dönüşmüş, kucağında kalan gayri-meşru çocuğu ulusallığa, ancak "kriz bölgeleri"nden "NATO-dışı" alanlara kadar, NATO ile belirlenen sistemi korumak için sahip çıkmak zorunda bırakılmıştır. Bunun nasıl bir ulus-kültürü ve ulusal-kültür olduğunu, olacağını, okurun dalgalanan algısına bırakmak gerekiyor. [*Ağustos 2002*]

SENARYO OLARAK FEDERASYON

Federasyonun Türkiye açısından farklı anlamları olmak gerekir. Bunlardan biri, Türkiye ile sınırlı federasyondur. Ulus-devletin çözüştürülerek federal bir yapıya dönüştürülmesi amaçlanmakta, bir bakıma Sevr haritasının, yeniden, ama aşamalı olarak gerçekleştirilmesinin yolu açılmak istenmektedir.

İkincisi, Türkiye'nin içersinde yer alacağı bölgesel ölçekte federal yapılanmadır. Osmanlı İmparatorluğu dahil Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu, bağımsızlıklarını açıklayan ülkelerin, Türkiye ile federal bir birlik oluşturması amaçlanmakta ve Türkiye'nin federal birliğin çekim merkezi olması için federal bir yapılanmaya geçmesi gerektiği ileri sürülmektedir.

Üçüncüsü, Türkiye'yi de içersine alan, Bosna'dan Basra Körfezine değin, ABD'nin, müslüman ulusların resmi olmayan birliğinin liderliğini üstleneceği, "Üçüncü Amerikan İmparatorluğu" adıyla anılan islami birliktir. Bu, aynı zamanda, Türkiye'nin panislamist politikaya açılımını öngörüyordu.

Dördüncüsü. müslüman, yani dinsel kimlik üzerine oluşturulan federal birlikten farklı, Türk, yani etnik kimlik üzerine kurgulanan 225 milyonluk büyük Türk federasyonudur. Bunun gerçekleşmesi de, Türkiye'nin pantürkist politikaya açılımıyla olanaklıydı.

Yeni-Sevr modellerine, federasyon önerileri açısından bakıldığında, şunlar da eklenmeli:

Sevr Andlaşması, andlaşmanın imzalandığı tarihle ya da imzalandığı tarihlere öngelen dönemlerde bu topraklarda yaşamakta olan toplulukların, kavimlerin, bağımsız devletler haline getirilmesi amacıyla, salt bu amaçla hazırlanmış bir andlaşma değildir. Çünkü Sevr Andlaşmasıyla aynı gün yürürlüğe girmesi kararlaştırılan "Üçlü Anlaşma" ile, bu topraklar, bu topraklarda hiçbir zaman oturmamış olan İtalyanlar, Fransızlar, İngilizler arasında ayrıca paylaşılarak Türkiye Cumhuriyetinin kurulması önlenmek istenecekti. Bugün de, Sevr'i ister bir bütün olarak, ister parçalı olarak gündeme getirenlerin, şu ya da bu etnik/dinsel topluluğa devlet olmak olanağı sağlamayı değil, ulus-devlet olarak Türkiye Cumhuriyetini çokertmeyi amaçladıklarını bilmek gerekir.

Sevr Andlaşması, İmparatorluğun doğusundaki kapitalizm-öncesi doğal ve geleneksel özelliklerini aşamamış toplulukların "kimlik hakları"nı kurtarmak ve korumak için değil, İmparatorluğun ana gövdesini oluşturan coğrafyayı da paylaşmak için yapılmış bir anlaşma olduğu, yani bu andlaşmada sömürgeci ve emperyalist paylaşımın belirleyici olduğu da gözardı edilmemek gerekir. Sevr Andlaşmasıyla, bu ana gövde bir yanıyla komşu uluslara (örneğin Yunanistan'a) peşkeş çekiliyor, bir başka yanı (Ermeniler, Kürtler, Asurlar, Pontus gibi) kimi etnik ve dinsel kavimlere/cemaatlere "devlet" toprağı olarak bağışlanıyor, ama aynı coğrafyadan müslüman topluluklara (Türlere ve Kürtlere) ayırdıkları bölümlerin büyük bir kısmını (Sevr Andlaşmasının üç "mimarını" olan İngiltere, Fransa ve İtalya, gene bu andlaşma ile aynı gün yürürlüğe girmesini kendi

aralarında kararlaştırdıkları Üçlü Anlaşma ile), kendilerinin sömürge alanlarına dönüştürüyorlardı. Burada yeni bir ulus olarak doğmakta olan ve Kürtlerin de içersinde yer aldığı Cumhuriyet engellenmek istenmişti; saray ve hilafet yandaşı Türkler gibi, saray ve hilafetle içiçe kimi Kürtler de, doğmakta olan bu ulus-devleti engellemek isteyenlerin yanında yer almışlardı.

Sevr, bu özelliğiyle kavranılmadığı için, içerde, bugün de Sevr'i, Sevr'deki "Kürdistan"ı kurmak amacıyla savunanlar, Sevr'in başlangıçta, Kürdistan kurmayı değil, Türkiye Cumhuriyetini (ulus-devleti) kurdurmamayı amaçladığını göremiyorlar ve dolayısıyla, bugün, dışardan, Sevr'deki Kürdistan'ın kurulmasını isteyenlerin amaçlarının Kürdistan'ı kurmak değil, Sevr'i bir bütün olarak yaşama geçirmek ve Türkiye Cumhuriyetini bitirmek olduğunu anlamaya yanaşmıyorlar.

Şunu da belirtelim:

Türkiye üzerine kurgulanan senaryoların üç aşaması ve üç nedeni var.

Biri, Sovyetlerin emperyal genişlemesine (genişlemesine) duvar oluşturmak; ikincisi, Sovyetlerin çökertilmesinin üssü olarak Türkiye'nin kullanılması; üçüncüsü, küresel egemenliğin şablonunda Türkiye'yi lime lime doğramak.

Türkiye üzerine kurgulanan federasyon senaryoları bu üçüncü dönemle örtüşüyor.

Sovyetlerin emperyal genişlemesine karşı Türkiye duvar oluşturmakla kalmadı, nasıl ki, dün, NATO ile korunan sistemi, yani emperyalist sistemi korumak için kendi anti-emperyalist gençliğini, Atatürkçü geleneği sürdüren ya da Atatürkçü gelenekten gelen ulusal bağımsızlık kültürüyle donanımlı bilim adamını, yazarını, çizerini, tek sözcükle aydınını kendi elleriyle boğarak yok ettiyse, nasıl ki, laik kaldıkları ve sol siyasal yanda yer aldıkları için aleviler kitlesel olarak katledildiyse, bugün de, NATO üyesi olarak kendini yok etmenin şifresini içersinde gizleyen ABD ile "Stratejik İşbirliği"ne prangalanmış olarak, kendisi olduğu Türkiye Cumhuriyetini, her gün yeni bir kurumunu çökerterek yok ediyor. Sıra, üniter ulus-devletin ve laik cumhuriyetin anayasası yerine, federal devlet ve dindar cumhuriyete anayasa oluşturmaya gelmiş bulunuyor.

(2)

Bir yarım yüzyıldan fazla bir zaman var ki, Türkiye kendini yönetmiyor, yönetecek yöneticileri kendisi belirlemiyor, belirleyemiyor.

Kırklı yılların sonlarında ABD'ye "gönül bağıyla" bağlanmış bulunan İsmet İnönü, 1960'lı yıllarda, "Daha bağımsız ve şahsiyetli bir

dış politika izlenmesini istiyorsunuz. Herkes aynı şeyden bahsediyor. (...) Bir görev veriyorum. Neticesi bana gelmeden Washington'ın haberi oluyor. Sonucu memurumdan önce, Amerikan sefirinden öğreniyorum. (...) Bu meselenin üstüne vakit geçirmeden eğilmek lazımdır. Yoksa bağımsız dış politikadan bahsedemezsiniz. Hatta iç politikada bile bağımsızlık düşünülemez. Yapamazsınız bağımsız politika..." diyordu.⁹

İnönü'nün, "Amerika'nın mesuliyetine inanıyordum. Bunun cezasını görüyorum demektir!" demesi için¹⁰, EOKA'nın Türkleri kanlı yöntemlerle yok etmesi dayanılmaz bir durum almasına, İnönü hükümetinin Kıbrıs'a müdahale kararının ABD Başkanı Jhonson tarafından engellenmesine kadar beklenmesi gerekecekti. Ne var ki, o zaman da çok geç sayılabilirdi, çünkü, ülkenin siyasi iradesi ABD tarafından tam olarak ipotek altına alınmıştı. Başbakan İnönü, Washington'da Jhonson ile görüşürken, hükümet, bütçe oylamasıyla düşürülecek, seçim öncesi Türkiye'de Jhonson'ın birlikte fotoğraf çektiği Süleyman Demirel başbakan koltuğuna oturacaktı (1965).

Başbakan koltuğuna oturduğunun ertesinde de, Demirel, ABD'nin Irak, İran ve Türkiye Kürtlerini federe bir cumhuriyet haline getirmek ve Türkiye'ye bağlamak istediğini, Genelkurmayın hükümete verdiği bir brifingte dile getirecekti.

Demirel, Genelkurmay'a taşıdığı ABD önerisinin Türkiye'nin bölünmesinin bir başlangıcı olduğunu, ancak cumhurbaşkanı olduğu zaman kavrayacaktı.

(3)

Sovyetler Birliği dağılma sürecine çekildiği zaman (1991) CIA analistlerinden Paul Henze: (1) laikliğin eskidiğini, ılımlı islam kapsamında dinin/islamın siyasallaşmasını; (2) Atatürkçü (Lozan Andlaşması sözkonusudur) "azınlık" anlayışının eskidiğini, yalnızca müslüman olmayan toplulukların (cemaatlerin) değil, müslüman olan ama etnik açıdan Türk olmayan toplulukların da azınlık statüsüne alınması gerektiğini; (3) Atatürkçü yalıtık dış politikanın eskidiğini, Kemal Atatürk'ün 23 Nisan 1920'de Meclis konuşmasında serüven olarak, hayali görüşler olarak nitelediği pantürkist ve panislamist politikalara yeniden dönülmesi gerektiğini; (4) ulus-devletlerin, 70 yıllık da olsa, temel sorunların çözümünde başarılı olamadığını, *etnik, dinsel ve mezhepsel* temele dayalı, olmazsa bölgesel federal bir

⁹ M. Şükrü Koç, *Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma*, Ankara 1970, s. 165-166.

¹⁰ *Milliyet*, 16 Nisan 1964.

sisteme, özellikle de Osmanlı millet modeline dönülmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdi.¹¹

Panislamist ve pantürkist politikalara dönüş ile federasyon önerilerini, bu açıdan somutlaştırmak da gerekiyor.

Müslüman ulusların liderliği ve panislamizm: "Üçüncü Amerikan İmparatorluğu" yazarları, Heilburn ve Lind, Başkan Bill Clinton'ın, Bosna'ya yirmibin asker göndermesinin nedenini, Bosna'nın müslüman bir Avrupa devleti olarak kalmasını istemiş ve Amerika'nın, İran (Basra) Körfezinden Balkanlara kadar müslüman ulusların resmi olmayan birliğinin lideri olmayı üstlenmiş olmasıyla açıklıyorlardı.¹²

Yazarlara göre, Clinton, "Amerika Birleşik Devletlerinin islam ülkelerinin liderliği pozisyonunu muhafaza etmek" amacıyla ve Bosna'nın müslüman olarak kalmasını istediği için, Bosna'ya 20 bin asker gönderme kararı almıştı.

Yazarların, ABD'nin liderliğini üstlendiğini ileri sürdükleri "İran Körfezinden Balkanlara kadar müslüman ulusların" sınırını, Daniel Vernet, "Saraybosna'dan Orta Asya'ya kadar" genişleterek, bunun gerçekleşmesi için de, Ankara'nın "bölge gücü" olmasının kaçınılmazlığına değinecekti.¹³ *Pantürkizm ve Büyük Türk Federasyonu:* Türkiye'nin pantürkist politikaya dönmesinin somut anlatımını ise, 1996'da Virginia'da toplanan eski ve yeni on CIA analistinin kurguladıkları senaryoda bulmak olanaklıdır. 2020 yılına kadar tasarlanan dört senaryoya göre, (1) Türkiye ve İran bir federasyon oluşturur, ABD'nin bölgedeki gücü azalır; (2) Türkiye ve İsrail, Suriye'yi işgal eder, Irak üç devlete bölünür; (3) Rusya, Türkiye'yi etkisizleştirir, Türkiye toprak ve güç olarak küçülür; (4) Türkiye, Kafkas Federasyonu kurar. *Son Durum:* Türkiye ve Türk devletlerin egemen üyeleri olduğu yeni bir uluslararası gücün ortaya çıktığını dünya kabul eder. Aslında yeni bir "Türk İmparatorluğu", ama serbest yardımlaşma ve ekonomik etkinlik ilkelerine bağlı 225 milyonu aşan nüfusuyla Türk federasyonu, Rus federasyonunda kalan nüfusu büyük ölçüde geçer.¹⁴

"Bir zamanlar Osmanlı Türkler tarafından yönetilen bölgelerin "yüreği", Türkiye'nin "denge noktası" olacağı savlanan Üçüncü Amerikan İmparatorluğu, nasıl ki, ABD'nin, "İran (Basra) Körfezinden Balkanlara kadar müslüman ulusların resmi olmayan birliğinin lideri olacağı" tasarımı üzerine kurgulanmışsa, "serbest

¹¹ *Turkey's New Geopolities*, A Rand Study, 1993; Kuşatılanlar, 1996.

¹² *New York Times*, 2 Ocak 1996.

¹³ *Le Monde*, 4 Ocak 1996.

¹⁴ *Turkish Daily News*, 16 Mayıs 1997.

yardımlaşma ve ekonomik etkinlik ilkelerine bağlı" 225 milyonluk Türk federasyonunun istikrarı da, Brzezinski'nin sözleriyle, "ancak otoriter bir gücün", yani ABD'nin liderliğinde sağlanabilecekti.

Virginia'da Türkiye'nin 2020 yılına değin çeyrek yüzyıllık geleceğinin senaryosunu tasarlayan eski ve yeni on CIA analistinden biri olan, Ulusal İstihbarat Konseyi eski başkan yardımcısı Graham Fuller, Virginia toplantısından on ay sonra, Ekim 1996'da, İstanbul'da gerçekleştirilen Kafkaslar Konferansında, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Sovyetler Birliği'nin, Yugoslavya'nın dağılmasıyla oluşan yeni bağımsız toplulukların/ulusların, kendi istekleriyle, Türkiye'nin liderliğinde bir federasyonun parçası olmaları için, Türkiye'nin "azınlıklara iyi muamele eden" bir federasyon olması gerektiğini söyleyecek, federasyona örnek olarak da, Osmanlı millet modelinin denenmesini önerecekti.¹⁵

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan cumhuriyetlerin, kendi güçleriyle kendilerini koruyamayacağını ve Türkiye ile bir konfederasyon oluşturmaları için Türkiye'nin bir federasyon olması gerektiğini öneren Fuller'in ardından ABD eski Dışişleri Bakanlarından Henry Kissinger, İstanbul'da verdiği konferansta, Sovyetlerin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan gibi (etnik açıdan çoğunluğu Türk olan) "ölkelerin tekrar Rusya'nın eline geçmemesini, İran'ın etkisine girmemesini, Türkiye'nin bu ölkelerle tarihi yakınlığı, bir de ırk yakınlığı nedeniyle çok yakın olabilme ve iyi iletişim kurabilme olanağına sahip bir ölkede olduğunu" söyleyecek, ABD'li yöneticilerin yabancı olduğu bu ölkelere, ırk ve tarih yakınlığı nedeniyle Türklerle birlikte ilişkiye geçebileceğini dile getirecekti.¹⁶

(4)

Federasyonun Türkiye açısından, Körfez Savaşına (17 Ocak 1991) ve Kerkük-Musul senaryolarına endeksli olarak tartışılmaya başlandığı bilinir.

"Türkiye'deki 43 milyon Türkün, Musul-Kerkük'teki soydaşı Türkmenler ve Türkiye'deki 12 milyon Kürdün, Musul/Kerkük'teki soydaşı olan Kürtlerle birlikte oluşturacakları (...) *bir federal devlet*. Belki müstakil, belki de göbek bağı!.. O göbek bağı da Musul-Kerkük'ten çıkan ve Yumurtalık'ta son bulan iki petrol boru hattı"

¹⁵ *Yeni Yüzyıl*, 5 Ekim 1996.

¹⁶ *Yeni Yüzyıl*, 15 Kasım 1996.

olamaz mıydı?¹⁷ Cıvaoglu, "daha barış masası kurulmadan" Özal'ın oluşturduğu yeni harita tasarımını böyle açıklıyordu.

Özal, daha önce de, "bu işin uzun sürmeyeceğini" belirtmiş, Amerika'nın savaştan sonra çekileceğini, bölgeyi kontrol altında tutacak bir güce gereksinim duyulabileceğini ve bu gücün de Türkiye olduğunu ifade etmişti.¹⁸

Güneri Cıvaoglu ise, savaş devam ederken, Riyad'dan gönderdiği "İki Yarbay" adlı yazısında, Amerikan Kuvvetlerine bağlı iki yarbayın, kendisine özel olarak verdikleri mesajın, Özal'ın düşünceleriyle örtüştüğünü görünce şaşkınlığını gizlemeyecek, "üst düzeyde bir şeylerin pişirilmekte olduğunu" düşünecektir. Çünkü, Amerikalı yarbay, duvara asılı dev Ortadoğu haritasının önünde sağ elinin avuç içini Kerkük/Musul alanında gezdirerek, "İşte Kürt devleti burada kurulur, demişti. Savaş bitecek, Saddam çökmüş olacak. Bu yörede devlet kalmayacak. Devlet otoritesinden yoksun bir boşluk doğacak. Kürtler bir devlet kurarak buradaki boşluğu dolduracaklar. Belki Türkiye'den de toprak isterler."¹⁹

"Federasyon" tasarımları, özellikle Körfez Savaşının ardından Uğur Mumcu'nun değindiği başlıca konulardan biri olacaktı. Mumcu, kimi devletlerin, "federasyon"u, özellikle petrol ile ilgili bir çıkar sorununun aracı olarak gündeme getirdiklerini yineliyor ve Cumhurbaşkanı Özal'ın "Federasyon fikri dahil tartışalım" önerisini ortaya attığı günlerde, Talabani ve Barzani'nin, Washington'da, "Anadolu Federasyonu Cumhuriyeti" adıyla, yeni bir devlet kurulmasını önerdiklerini, özünde, ABD'nin çıkarları doğrultusunda ve ABD'nin amaçlarını gerçekleştirmenin bir aracı olarak "federasyon" görüşünü gündeme getirdiklerini yazıyordu.²⁰

"Anadolu Federasyonu Cumhuriyeti" tasarımının, Türkiye Cumhuriyeti topraklarını bölmenin bir aşaması olduğu görüşünü yinelerken, bunun CIA tarafından kotarılan ve Pentagon tarafından uygulanan gizli "bir Amerikan oyunu" olduğunu yazıyor, "1960'lı yılların başında Irak'ta kuramadıkları "Arap-Kürt Federasyonu" yerine, Türkiye'de 1990'lı yıllarda ABD desteği ile "Türk-Kürt Federasyonu" kuracaklar" diye ekliyordu.

"Anadolu Federasyonu Cumhuriyeti" tasarımının yerini, Körfez Savaşının inişe geçen seyriyle birlikte, "Kuzey Irak Kürt Federe Devleti" aldığı zaman, Mumcu, bu "Kürt Federe Devleti"nin de "Anadolu Federasyonu Cumhuriyeti" gibi Musul ve Kerkük

¹⁷ Güneri Cıvaoglu, "Tasarım", Sabah, 27 Ocak 1991.

¹⁸ Cumhuriyet, 23 Ocak 1991.

¹⁹ Sabah, 2 Şubat 1991.

²⁰ Cumhuriyet, 31 Temmuz 1992.

petrollerinin Türkiye üzerinden Batıya ulaşmasının bir senaryosu olduğunu ve ABD'nin, Körfez Savaşı sonrasında, Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti oluşturma şansını yeniden elde ettiğini yazacak, Türkiye'nin de katkısıyla gelinen noktanın, Sevr Andlaşmasında öngörülen "kapitalist emperyalizmin" "siyasal kadastro" planı olduğunu belirterek ekleyecekti: "Doğrusunu söylemek gerekirse Kürtler üzerindeki ABD planı büyük bir başarıyla yürüyor."²¹

(5)

PKK, program taslağında (27 Kasım 1978), "sömürgeciliği yıkararak bağımsız, demokratik ve birleşik bir Kürdistan devleti kurmayı" asgari hedef olarak belirlemişti.²²

ABD'nin, "Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'da izlenecek politikalar için vazgeçilmez bir coğrafyada bulunan Türkiye'nin "Türkiye olarak değil, Anadolu olarak algılandığını" imleyen Migdalowitz, PKK'nın, "1993 ateşkesinde federal devlet önermesine karşın, bağımsız bir devletten yana olduğunu" belirtiyordu.²³

Kasım 1995'te *Özgür Halk*'ta yayınlanan konuşmasında *Novore Vremya* (Rusya) muhabiri Makarinko Vadim'e, Öcalan, "TC'nin çöküşü"nü "Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesine bağlı" olduğunu söyleyecek, tam da bu yıllarda çeşitli ülkelerden gazeteci ve politikacılara farklı ve değişen "federasyon" anlayışlarını sergileyecekti.

İmralı'da sorgusunda, Alman Şark Enstitüsü Başkanı Uda Steinbach ile üç yıl önce görüşüğünü belirten Öcalan, kendisinin tercihini Türkiye lehinde yaptığını, bu nedenle de dışlandığını belirtecek ve "Benim 1996'dan beri yazışmalarım oldu. Bütünleşmeye ilişkin işaretlerim vardır. Bu görüşe varmakta geç kaldık" diyecekti.²⁴

ABD Dışişleri Bakanlığında uzun yıllar görev yapan emekli diplomat David Adolph Korn'a yazdığı mektupta ise, Öcalan, "ABD çıkarlarına hiçbir zaman saldırmadıklarını" ileri sürüyor, "sizler kadar bağımsız büyük bir devlet olmak istiyoruz, tek ulustan oluşan bir Amerika kadar federalizm istiyoruz." diyordu.²⁵

Bu anlatımlardan "tek ulus" ile Türkiye'yi mi yoksa, "pankürdist" bir ulus düşüncesini mi, amaçladığı, "federalizm" ile, Türkiye

²¹ *Cumhuriyet*, 6 Ekim 1992.

²² İsmet G. İmset, *PKK - Ayrılkçı Şiddetin 20 Yılı* (1973-1992), Turkish Daily News Yayınları, Ankara 1993, s. 51-52.

²³ Carol Migdalowitz, "Türkiye'nin Kürt Sorunu ve ABD Politikası", *Avrasya Dosyası*, cilt _, s. 119-137; M. Hüseyin Buzoğlu, *Körfez Savaşı ve PKK*, Strateji Yayınları, Ankara, s. 141.

²⁴ "PKK barış masasına otursun", *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1999.

²⁵ *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1995.

bütünlüğü içinde bir federalizm mi, "pankürt" bir birliğin federatif yapıda mı olacağını anlatmak istediği açık değildi.

1980'den sonra Suriye ve Bekaa'da başlayacak ve kimi anlatımlara göre otuz bin kişiyi bulacak olan silahlı/savaş örgütlenmesinin belirli bir düzeye ulaşmış olmasından sonra, Ağustos 1984'te Eruh ve Şemdinli sınır karakollarına ateş açarak, "Kürt usulü" isyanı başlatmış bulunan PKK, 17 Mart 1993'te ateşkes ilan etmesine karşın, 25 Mayıs 1993'te, Bingöl-Elazığ karayolunda, bir başka deyişle, Bakü-Ceyhan arasında geçmesi tasarlanan petrol boru yolunda ve bu boru yolunun yapımına katılan konsorsiyum temsilcilerinin otomobille yapacakları keşif gezisinden iki gün önce, yol keserek, birliğine yeni gitmekte olan 33 eri kurşuna dizecektir.

Haziran 1995: Alman televizyonu ARD kanalı muhabiriyle yaptığı konuşmada, Öcalan, "Türkiye ile geliştirilecek federatif bir yapılanmanın" olanaklı olduğunu belirtirken "üniter devletin çözümsüz" olduğunu ileri sürüyor. "ABD'nin bir federatif yapı" olduğunu yinelerken, "Irak somutunda olduğu gibi Araplarla, İran'la ve esas olarak da Türkiye ile bir federatif yapı geliştirerek, Ortadoğu'yu bir halklar federasyonuna dönüştürebileceğini" söylüyordu.²⁶

21 Kasım 1995: Londra'da yayınlanan el Hayat gazetesine verdiği demeçte, Öcalan, ABD'nin arabuluculuğunda Türkiye'de federatif bir yapı kurulması karşılığında silah bırakmayı önerecektir. PKK lideri, federasyon kurulması durumunda Türkiye'nin sınırlarının bozulmayacağını da iddia edecekti.²⁷

Ocak 1996: Paris Match muhabirine, İspanya, Belçika, İsviçre modellerinin, hatta ABD'nin bir federal sistem olduğunu, "otonomiye de, bağımsız devlete de karşı olmadığını", tek bir ulus olduğu halde Almanya'nın federal bir sistem olduğunu anımsatarak, "burada bir Alman federalizmi kadar federalizm uygulayalım diyorum" diye konuşacaktı.²⁸

Buraya şu notu da eklemek gerekiyor: İmralı'da, savunmasında (23 Haziran 1999), "PKK'nın, "İçte ve dışta çok tehlikeli bir noktaya ulaştığını" "tehdit olarak değil, bilgi olarak" söyleyecek olan Öcalan, "Kürt sorununun demokratik temelde çözülmesi ve PKK'nın silahları bırakma düzeyine geldiğini" belirtmiş, "Esas hakkındaki mütalaya cevap"ında "kimsenin artık daha fazla acı çekmeye tahammülü olmadığını" söyleyerek "(1) demokratik birlik, (2) vatani parçalama ya da küçültme değil, özgür vatanda birlikte yaşama, (3)

²⁶ *Özgür Halk*, Yıl: 6, Sayı 56, Haziran 1995, s. 29.

²⁷ *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1995.

²⁸ *Özgür Halk*, Yıl: 7, Sayı 62, Ocak 1996, s. 37.

özgür barış ve kardeşlik" önermişti.²⁹ Bu önerinin, PKK'nın siyasallaşması koşuluna endekslenmiş bir öneri olduğunu ayrıca belirtmek gerekir.

(6)

Sonu:

Türkiye, federasyona niçin ve nasıl endekslendi?

Çok yineledim, sınıfsal siyasallaşmanın önünün etnik ve dinsel siyasallaşmayla kesilmesi sonucu gelindi buraya.

1961 Anayasasıyla, modern sınıflar temeli üzerinde gelişen ve burjuvaziyi, küçük-burjuvaziyi, işçi sınıfını, sınıfsal açıdan temsil eden siyasal partilerin yerini, etnik, dinsel, mezhepsel temele dayalı partiler, cemaat ve tarikatların güdümüne giren partiler aldığı için.

Bununla kalmadı, günlük yaşamdan çalışma yaşamına, yasamadan yürütmeye, temel eğitimden üniversiteye, tarikat ve cemaatlerin kısılcacında, etnik, dinsel ve mezhepsel ayrışmanın girdabında ulus gibi ulusallık da ayaklar altında çığnayan paspasa benzetildi.

Türkiye buraya nasıl geldiyse, ayrılmanın basamağı olarak bilinen federasyon aşamasına da böyle geldi.

Türkiye'nin, "islamın lideri" olarak, "müslüman ülkelerin uygarlıklar arası ve uygarlıklar içi çatışmalarını önleyeceğini" ve bunun için, yani müslüman ülkelerin lideri olması için laiklikten kendini yalıtması gerektiğini söyleyen "uygarlıklar çatışması"nın ikinci el üreticisi Samuel Huntington'ın, niçin Türkiye'yi üniter/ulus-devlet olmaktan, bir islam cumhuriyeti olmaya yönlendirdiğini, gene Huntington'ın kendisinden okuyalım:

"Küreselleşme, çok kültürlülük, kozmopolitlik, göçler, alt milliyetçilik ve karşı milliyetçilik Amerikan bilincini yıprattı; etnik kimlik, ırk kimliği ve cinsiyet kimliği ön plana geçti ve Amerika'nın dil ve kültürüne yönelik birçok soru işaretini gündeme getirdi. Ulusal tarih eğitimi yerini, etnik tarih ve ırk tarihi eğitimine bıraktı. Amerikalıların ortak değerlere verdikleri önem, çeşitliliğe gösterilen ilginin gerisinde kaldı. Ulusal bütünlük ve ulusal kimlik duygusu erozyona uğradı. 2000 yılından önce ABD bayrağı yarıya indirilmişti, diğer bayraklar Amerikan kimliğine ait olan bayrak direğinin üzerinde daha yükseklerde dalgalanıyordu. Amerikan ulusal birliğine meydan okumalar artıyordu. ABD kimliğinin ileri sürdüğü gibi, tüm insanlığın ortak değerlerini kucaklayan evrensel bir ulus mu? Ya da biz kimliğimizi Avrupalı mirasımızla, Avrupalı kurumlarımızla tanımlayan Batılı bir ulus muyuz? Yoksa tarihimiz boyunca

²⁹ "Abdullah Öcalan'ın savunması", *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1999.

'Amerika'nın ayrıcalığı' görüşünü destekleyenler tarafından ileri sürüldüğü gibi kendimize özgü uygarlığımızla benzersiz miyiz? Ulus olarak etnik, dinsel ve ırksal alt kimliklerimizin ötesine geçen anlamlı bir kimliğe sahip miyiz? Ulusal çıkarlar ulusal kimlikten doğar. Çıkarlarımızın neler olduğuna karar vermeden önce kim olduğumuzu bilmek zorundayız. Ciddi tehditlerle karşı karşıya kalan toplumlar ulusal kimlik duygularını, ulusal hedeflerini, ortak kültürel değerlerini canlandırarak çöküşlerini erteleyebilir, parçalanmalarını sona erdirebilirler. Amerika 11 Eylül'den sonra bunu yaptı."

Bu satırların ardından, Meclisin gündemine alınan Anayasanın federal devletin ve dindar cumhuriyetin anayasası olup olmayacağı sorulabilir. Bu anayasa, Türkiye'nin 11 Eylülü de olabilir, ulusal bayrak, ulusal bayrak olarak gönderde, en yukarda kalır. Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ulusal övüncümüz Kemal Atatürk'ün ölüm yıldönümü olan, 10 Kasım'da, "Kral öldü yaşasın kral" sözlerini anımsatırcasına, Suud Kralının krallığını ayağına eğilerek kutsayan Gül'ün Çankaya'sında gönderde ulusal bayrağın, hilafetin ve halifenin yeşil sancağı altına çekilmiş olduğu, (Kürtlerin kurtarıcısı Chomsky'nin sözleriyle) "resmi olmayan başkent Diyarbakır"da üç renkli Kürt etnik bayrağının altına çekildiği, dindar ve federal anayasaya uyarlanmış birer tasarım olarak söylenebilir. Biz ulusal bayrağın bütün bayrakların üstünde tek bayrak olarak gönderde olacağı bir anayasa istiyoruz. Dileriz, böyle bir anayasa için, bir "11 Eylül" yaşamayız. * [Aralık 2007]

* Huntington'dan yapılan alıntı ve son paragraf, "İnsan Haklarında Yeni Sorunlar Yeni Hedefler"e daha önce yazılmış olan "Federasyon" yazısından aktarılmıştı.